

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

DIPLOMSKO DELO
PRAVICE IN VARSTVO STARŠEVSTVA

Ljubljana, maj 2006

POLONCA FLORIJAŃIČ

IZJAVA

Študentka Polonca Florijančič izjavljam, da sem avtorica tega diplomskega dela, ki sem ga napisala pod mentorstvom dr. Borut Stražišar in dovolim objavo diplomskega dela na spletnih straneh.

V Ljubljani, dne 29. 05. 2006

Podpis: _____

KAZALO

UVOD	1
1. Družinska politika	2
2. Ekonomski vidiki starševstva	4
2.1. Naraščanje stroškov otrok	5
2.2. Padanje rodnosti	6
2.3. Odlaganje rojstev	7
2.4. Ukrepi družbe (države) v smeri rodnosti in njihov vpliv na rodnost	9
2.4.1. Vzpodbujanje rodnosti	9
2.4.2. Večja odgovornost za družine	10
2.4.4. Civilne in državne pobude	11
3. Pravice iz naslova zavarovanja za starševsko varstvo in pravice do družinskih prejemkov	14
3.1. Materialne pravice	17
3.1.1. Pravica do otroškega dodatka	17
3.1.1.1. Praktične posledice - zlorabe	19
3.1.2. Pravica do pomoči ob rojstvu otroka	20
3.1.3. Pravica do starševskega nadomestila	21
3.1.4. Pravica iz naslova krajšega delovnega časa zaradi starševstva	23
3.1.5. Pravica do delnega plačila za izgubljeni dohodek	23
3.1.6. Pravica do starševskega dodatka	24
3.1.7. Pravica do dodatka za veliko družino	25
3.1.8. Pravica do dodatka za nego otroka	26
3.2. Nematerialne pravice	27
3.2.1. Pravica do starševskega dopusta	27
4. Primerjava z drugimi evropskimi državami	31
5. Varstvo starševstva	37
5.1. Varstvo podatkov v zvezi z nosečnostjo	37
5.2. Prepoved opravljanja del v času nosečnosti in v času dojenja	38
5.3. Varstvo v zvezi z nočnim in nadurnim delom	38
5.4. Starševski dopust in nadomestilo plače	39
5.5. Pravice doječe matere	39
5.6. Varstvo pred prenehanjem pogodbe o zaposlitvi	40
5.7. Letni dopust	40
SKLEP	40

KAZALO TABEL

<i>Tabela 1: Celotna rodnost – povprečno število otrok na eno žensko v rodnem obdobju po posameznih letih</i>	7
<i>Tabela 2 : Kje živijo mladi v starosti od 25 do 35 let</i>	8
<i>Tabela 3: Povprečna starost matere ob rojstvu vseh otrok in ob rojstvu prvega otroka</i>	8
<i>Tabela 4: Otroški dodatek mesečno od 1. januarja 2006 dalje (v SIT):</i>	18
<i>Tabela 5: Povprečno mesečno število upravičencev do otroškega dodatka in povprečno mesečno število otrok ter skupni znesek namenjen za ta program po posameznih letih</i>	19
<i>Tabela 6: Povprečno mesečno število upravičenk do pomoči ob rojstvu otroka in znesek namenjen za ta program po posameznih letih</i>	20
<i>Tabela 7: Povprečno mesečno število upravičencev do očetovskega nadomestila in skupni znesek za ta program za leto 2003 in 2004</i>	21
<i>Tabela 8: Povprečno mesečno število upravičencev oziroma upravičenk za starševsko nadomestilo ter skupni zneski v ta namen po posameznih letih</i>	22
<i>Tabela 9: Prispevki zaradi dela s krajšim delovnim časom v letih 2003 in 2004</i>	23
<i>Tabela 10: Število upravičencev do delnega plačila za izgubljeni dohodek in izplačana sredstva v ta namen</i>	24
<i>Tabela 11: Povprečno mesečno število upravičenk oziroma upravičencev do starševskega dodatka ter skupni znesek namenjen za ta program po posameznih letih</i>	25
<i>Tabela 12: Število upravičencev do dodatka za veliko družino ter izplačana sredstva po letih</i>	26
<i>Tabela 13: Povprečno mesečno število otrok, za katere so starši upravičeni do dodatka za nego otroka ter izplačana sredstva v ta namen po posameznih letih</i>	27

KAZALO SLIK

<i>Slika 1: Kaj zajemajo pravice iz zavarovanja za starševsko varstvo</i>	15
---	----

UVOD

Starševstvo je postalo v sodobni družbi vse odgovornejša naloga in prav rastoča odgovornost danes deluje kot breme in ovira v odločanju za otroka. Potencialni starši nosijo v svojih glavah seznam predpostavk in pogojev, ki naraščajo v nedogled; od zanesljivega delovnega mesta, urejenega stanovanja do zanesljivega varstva, mesta v vrtcu, izbire najboljše šole, pa izbire dodatnih dejavnosti za otroka. Otroštvo postaja vse bolj projekt, ki potrebuje skrben nadzor, stalen nadzor razvojnih stopenj in vodenje.

Namen tega diplomskega dela je predstaviti kakšne so pravice starševstva in kako je urejeno njegovo varstvo. Diplomsko nalogo sem razdelila na pet sklopov. Začela sem z družinsko politiko, ker je v zadnjih letih opaziti trend upadanja rojstev. To ni pojav, ki bi bil značilen le za našo državo, pač pa se z njim spopadajo tudi vse razvitejše evropske države. Ob tem se pojavlja najmočnejša dilema, in sicer ali lahko družinska politika s svojimi ukrepi pripomore k višji rodnosti v državi. Prav zaradi tega sem najprej predstavila družinsko politiko, njen osnovni namen in obseg ter opredelila ključne dejavnike, ki vplivajo nanjo. Družinska politika želi ustvariti ustrezne razmere za družinsko življenje oziroma starševstvo.

V drugem sklopu sem predstavila ekonomske vidike starševstva. Stroški otrok predstavljajo breme za vsako družino. Slednje ima toliko večjo moč v primeru mladih in enostarševskih družin. Na splošno velja, da imajo družine z otroki nižjo življenjsko raven od preostalih oseb. Iz tega vidika je bistvenega pomena pomoč države pri blaženju neugodnih ekonomskih posledic za družino v obdobju, ko vzdržuje posameznega otroka. Opredelila sem razloge, zakaj pada rodnost oziroma zakaj se ženske danes odločajo za manj otrok. Več let pa je prisoten tudi trend odlaganja rojstev v višje starostne razrede. Najpomembnejša v tem sklopu pa je opredelitev ukrepov družbe oziroma države v smeri rodnosti.

Tretji del zajemajo pravice staršev. Ti imajo pravico do starševskega dopusta, med katerim so upravičeni do starševskega nadomestila in tudi družinskih prejemkov. Starševske pravice sem razdelila na materialne in nematerialne ter jih podrobno opisala. Vse pa sem še dodatno podkrepila s podatki iz prejšnjih let.

V četrtem sklopu sem primerjala pravice staršev pri nas z drugimi evropskimi državami. Peti del pa zajema varstvo delavcev zaradi nosečnosti oziroma starševstva. Gre namreč za varstvo podatkov v zvezi z nosečnostjo, prepoved opravljanja del med nosečnostjo in dojenjem, varstvo v zvezi z nočnim in nadurnim delom, pravice doječe matere, varstvo pred prenehanjem pogodbe o zaposlitvi, starševski dopust in nadomestilo plače ter letni dopust.

1. Družinska politika

Na začetku je treba opredeliti pojem družinska politika in pojasniti njene glavne elemente in značilnosti. Družinska politika je zbir pravnih norm, dejavnosti in ukrepov države, ki želi tako ustvariti ustrezne razmere za družinsko življenje. To so razmere, ki mladim parom omogočajo, da si ustvarijo družino in ustrezno delujejo in izpolnjujejo svoje pomembne družinske in družbene vloge. Družinska politika je pravzaprav del socialne politike, tako opredeljena politika pa vključuje veliko različnih področij (Boh, 1993, str. 221).

Družina je primarni in tradicionalni skrbnik otrok. Pri tem je bila skozi vso zgodovino deležna pomoči ožje lokalne skupnosti. Ta pomoč je temeljila na vzajemnosti in solidarnosti, ki se je realizirala med člani skupnosti. Sčasoma so se začele razvijati številne oblike družbene skrbi za otroke, ki zvišujejo blaginjo otrok in lajšajo staršem njihovo odgovorno vlogo. V najširšem pomenu obsega družbena skrb za otroke in družine naslednje elemente (Stropnik, 1997, str. 12):

- zagotavljanje socialnega minimuma,
- denarno nadomestilo v času porodniškega dopusta,
- enkratno denarno ali naturalno pomoč ob rojstvu otrok,
- otroške dodatke,
- davčne olajšave za otroke in nižje obdavčevanje dobrin, namenjenih otrokom,
- organizirane in subvencionirane programe predšolske vzgoje,
- razne druge družbene oblike pomoči družinam z otroki (brezplačne zdravstvene storitve za otroke, brezplačno izobraževanje otrok, skrb za prizadete otroke itd.) ter
- uresničevanje otrokovih pravic in preprečevanje zanemarjanja otrok.

Osnovni namen družinske politike je v največji možni meri odpraviti »kaznovanje« družin, ker imajo otroke, tako da se jim delno nadomestijo izdatki v zvezi z vzdrževanjem otrok. Stroški otroka namreč predstavljajo breme za mlado družino, ki je v enem od ekonomsko najranljivejših obdobj. Na splošno velja, da imajo družine z otroki bistveno nižjo življenjsko raven skozi celoten življenjski cikel (Stropnik, 1997, str. 13). Zato je zelo pomembna pomoč države pri zmanjševanju neugodnih ekonomskih posledic za družino v obdobju, ko vzdržuje otroke.

Za današnji čas je značilno zmanjševanje povprečnega števila članic in članov gospodinjstva (zmanjševanje števila otrok v družinah), naraščanje števila otrok, rojenih zunaj zakonske zveze, zviševanje povprečne starosti matere ob otrokovem rojstvu in rojstvu prvega otroka, zmanjševanje števila porok in naraščanje števila razvez. Značilno je torej, da se družinski vzorci spreminjajo. Zaradi naraščajočega števila razvez prihaja do zelo različnih odnosov med družinskimi člani, ki živijo v skupnem gospodinjstvu ali pa tudi ne. Hitro se povečuje tudi število enoroditeljskih družin, nobena struktura pa ni trajna in se v času spreminja (Pušenjak, 2002, str. 5).

Ključni dejavniki, ki vplivajo na družinsko politiko, so (Ali je Slovenija ženskam in družini prijazna družba, 2004, str. 12):

- država je dolžna oblikovati in zagotavljati razmere za obstoj in nadaljevanje naroda (globalna naloga države je ohranitev prebivalstva);
- staranje prebivalstva je sicer evropski problem, vendar ima Slovenija eno najnižjih stopenj rodnosti v Evropi;
- narašča povprečna starost mater ob rojstvu prvega otroka;
- stopnja otrok je nizka;
- otrok oziroma število otrok se jemlje kot socialna kategorija/problem;
- v veljavi je veliko ukrepov, ki se ocenjujejo kot korektivi, spodbude ali olajšave za družine na podlagi števila otrok, vendar so glede rodnosti neučinkoviti;
- nosečnice in matere so ocenjene kot manj vredna delovna sila;
- velika stopnja nezaposlenosti oziroma zaposlenosti za določen čas med mladimi oziroma prezaposlenost (kariera);
- dolgotrajen študij.

Kako izboljšati nizko rodnost in slabo demografsko sliko v naši državi, mora biti ključna strateška naloga države, ki mora zagotavljati ugodne pogoje za razvoj sleherne družine in ne le tiste v slabšem dohodkovnem položaju. Pri reševanju problemov družinske politike je premalo sodelovanja med vladnimi resorji kot tudi usklajenega delovanja z nevladnimi organizacijami in civilno družbo. Država mora starševstvo priznati kot pomembno delo za skupno dobro, zagotavljanje prihodnjega razvoja in konkurenčnosti slovenskega naroda ter države. To pomeni, da mora starševstvo dobiti družbeno ekonomsko vrednost.

Sedanja vladna družinska politika se ne zaveda dolgoročnih posledic nizke rodnosti, ki se kažejo predvsem v večjem številu upokojenih in starejših, posledično pa v neugodnem razmerju med aktivnim in neaktivnim deležem prebivalstva (propad pokojninskih in zdravstvenih sistemov) ter v nepravilnosti, ko družine z več otroki dolgoročno plačujejo za družine z manj otroki.

Družinska politika v Sloveniji temelji na (Program boja proti revščini in socialni izključenosti, 2000, str. 36):

1. vključevanje celotne populacije oziroma na usmerjenost k družinam;
2. upoštevanje pluralnosti družinskih oblik in različnih potreb, ki iz tega izhajajo;
3. spoštovanju avtonomnosti družine in individualnosti njenih članov;
4. zaščita otrokovih pravic v družini in družbi ter dajanju prednostnega mesta kakovosti življenja otroka;
5. zagotavljanju enakih možnosti obeh spolov;
6. vzpostavljanju raznovrstnih oblik storitev in na omogočanju, da družine izbirajo med različnimi možnostmi;
7. delnemu prispevku družbe k stroškom za vzdrževanje otrok;
8. dodatnemu varstvu družin v specifičnih razmerah in stanjih;

9. celostnemu in integralnemu pristopu.

Slovenija je na področju družinske politike skoraj vso zakonodajo že prilagodila evropski. Primerjave z drugimi članicami Evropske unije kažejo, da Slovenija na nekaterih področjih še zaostaja (višina otroških dodatkov), medtem ko ima ponekod ugodnejšo rešitev kot druge evropske države. Na primer: dolžina porodniškega dopusta je v Sloveniji 1 leto, medtem ko je povprečje v Evropski uniji 16 tednov, na Švedskem pa le sedem. Pri nas so otroci upravičeni do otroškega dodatka 15. leta, šolajoči do 26. leta, v večini evropskih držav pa do 18. leta, šolajoči v povprečju do 25. leta. Višina povprečnega otroškega dodatka je v državah članicah EU dvakrat višja kot pri nas.

2. Ekonomski vidiki starševstva

Povezanost ekonomije z demografijo, psihologijo in sociologijo je ključna pri obravnavi starševstva. Brez ekonomskih raziskav na področju ekonomike družine (Stropnik, 1997, str. 11) ne bi bilo zanesljivih podlag za politične akcije na področju blaginje otrok in družin z otroki ter za utemeljeno odločanje z vnaprej predvidljivimi vplivi posameznih ukrepov.

V preteklosti oziroma v prvi fazi industrializacije so potrebovali otroke zaradi ekonomskih razlogov, to je kot delovno silo doma in na kmetiji, starostno zavarovanje za starše, dediče posesti in imen. Iz tega je mogoče sklepati, da so bili otroci dokaj dobrodošli. Obstajajo tudi primeri, ko so bili otroci nezaželeni oziroma odvečni, in sicer: ko je bilo otrok preveč in je bila družina prevelika (Kuhar, Ule, 2003, str. 57).

V drugi polovici dvajsetega stoletja sta se ekonomija in starševstvo začela ločevati. Otrok je v ekonomskem smislu postal strošek oziroma finančno breme za družino, na kar je vplivala tudi potrošniška družba, ki je v otrocih odkrila pomemben trg, kar je pripomoglo k temu, da finančni stroški za otroka strmo naraščajo. Danes imajo otroci predvsem psihološko funkcijo koristnosti. Psihološke koristi se izražajo v želji po smislu življenja, težnji po osrečevanju in drobnih radostih v odnosu z otrokom (Kuhar, Ule, 2003, str. 57).

V tem poglavju bomo iskali odgovore na vprašanja:

- kolikšni so stroški otroka;
- kakšne finančne posledice nosi družina, ki se odloči za otroka;
- kateri so vzroki za padanje rodnosti;
- zakaj se večja povprečna starost matere ob rojstvu otrok;
- kako lahko država (družba) vpliva na rodnost.

2.1. Naraščanje stroškov otrok

Ekonomska blaginja otrok je v tesni povezavi z ekonomskim položajem družin, v katerih živijo. To pomeni, da nas tu zanimajo otroci kot družinski člani predvsem z vidika nosilcev stroškov. Skrb za ekonomsko blaginjo družin je naloga družinske politike, ki naj bi z univerzalnimi transferji nadomestila del stroškov otrok vsem družinam, s selektivnimi transferji pa naj bi dodatno zagotovila otrokom iz revnejših družin vsaj minimalne pogoje za normalen vsestranski razvoj (Stropnik, 1997, str. 38). Taki denarni ukrepi družinske politike pa temeljijo na poznavanju stroškov otrok. Stroški otroka so merilo za to, koliko želijo starši »vložiti« v otroka, seveda pa so odvisni od značilnosti posamezne družine (Stropnik, 1997, str. 39). Sama menim, da sredstva za otroke niso strošek, pač pa investicija v prihodnost.

V splošnem velja, da so izdatki za otroka odvisni od:

- socialno-ekonomskega statusa družine (izobrazbe in dohodkov staršev),
- materinega zaposlitvenega statusa,
- velikosti družine,
- dejstva, ali živi družina na podeželju ali v mestu,
- v kasnejših letih tudi značilnosti njegovega izobraževanja.

Ekonomski vpliv otroka na proračun gospodinjstva je tako sestavljen iz (Espenshade, 1984, str. 11):

- direktnih oziroma dejanskih stroškov vzdrževanja otroka - to so izdatki za hrano, oblačila, izobraževanje itd.;
- indirektnih oziroma oportunitetnih stroškov - to so s strani staršev neizkoriščene možnosti oziroma nerealizirani delovni zaslužki in nerealizirane aktivnosti zaradi rojevanja, nege, varstva in vzgoje otrok; ponavadi jih merimo z dohodkom, ki se mu odpoveduje mati z zmanjševanjem udejstvovanja na trgu dela pod ravni, ki bi jo dosegla, če ne bi imela otrok.

Socialno-ekonomski status veliko bolj vpliva na razlike v direktnih izdatkih na otroka kot na razlike v oportunitetnih stroških. Pomen materialnih dohodkov se jasno odraža v dejstvu, da družina, kjer je mati polno zaposlena, porabi na otroka več kot tista, kjer mati ne dela ali dela s polovičnim delovnim časom. Analiza je pokazala, da ima število otrok največji vpliv na izdatke za otroka in da materina zaposlitev s polnim delovnim časom praviloma lahko nadomesti finančno obremenitev, ki jo pomeni večje število otrok (Stropnik, 1997, str. 43).

Ugotavljanje stroškov otrok ima velik praktičen pomen, in sicer:

- bodoči starši izvedo, kaj lahko pričakujejo;
- bodoči starši lahko planirajo bodoče izdatke v zvezi z otroki;

- družba se lahko odloči, kolikšen delež stroškov otrok je zmožna in pripravljena nositi (definirata se lahko socialnovarstvena in družinska politika);
- določi se lahko preživnina v primeru ločitve staršev.

Če bi pri nas na splošno spraševali ljudi, koliko otrok bi radi imeli in predvsem to, zakaj jih nimajo več, bi verjetno najpogosteje omenjali skromne zaposlitvene, materialne in stanovanjske možnosti, nizke otroške dodatke in podobno. Ljudje so spremenili odnos do samih sebe, tu pa je tudi podoba sodobne ženske in moškega. Starše skrbi prihodnost njihovih otrok: ali jih že imajo toliko, kolikor so si jih želeli, ali pa jim njihovo delo oziroma službene obveznosti ne dovoljujejo, da bi se odločili še za kakšnega otroka.

2.2. Padanje rodnosti

Ženske, rojene okoli leta 1875, so rodile po statističnem povprečju 4,7 otroka, njihove hčere tri, vnukinje 2,1, pravnukinje pa le še 1,8 otroka. Danes Slovenke rojevamo v povprečju le še 1,2 otroka, kar je veliko premalo, da bi ohranjale sedanje število slovenskega prebivalstva. Zakaj se pari na Slovenskem ne odločajo za več kot enega ali dva otroka, nemalo pa jih celo načrtno nima otrok? Trije poglavitni razlogi, zaradi katerih imajo ženske danes manj otrok kakor prejšnje generacije, so ekonomskega značaja (Zupanič, 2002, str. 5).

Trije poglavitni razlogi zakaj imajo ženske danes manj otrok so:

- nezadostni in negotovi dohodki kot posledica ekonomske krize in brezposelnosti;
- majhna možnost za zadovoljivo ureditev stanovanjskega problema v času, ko ima družina majhne otroke;
- stroški z otroki.

Kot četrti razlog pa bi lahko navedli zaposlenost žensk. Ženska, ki jo po službi čaka doma še veliko dela in skrbi, njen partner pa ji pri tem ne pomaga dovolj, se ne bo odločila za več otrok. Med pomembnejšimi razlogi za manj otrok so želja po udobnejšem življenju, naraščajoče težnje moških in žensk po osebnem napredovanju in neodvisnosti, strah pred prihodnostjo, plaši pa jih tudi veliko število razvez. Omeniti je treba še strah pred težavami z vzgojo otrok, nezadostna ponudba otroškega varstva, vedno večja dostopnost kontracepcije in prepričanje, da je za otroka primernejša manjša družina (Zupanič, 2002, str. 5).

Odločitev za družino je danes izjemno skrbno načrtovana in pretehtana odločitev, pred katero čutijo mladi veliko odgovornost. Javnomenjske raziskave kažejo, da si želijo mladi imeti dva do tri otroke in je družina zanje velika vrednota. Razlogi, da tega pozneje ne

uresničijo, so objektivni in sem jih že omenila (zaposlenost, finančna varnost, stanovanjski pogoji, možnost uskladitve dela in družinskega življenja ter varstvo otrok).

Pomembni pa so tudi subjektivni razlogi, in sicer: mnogi mladi se ne čutijo zrele za starševstvo in niso pripravljeni prevzemati dodatnih odgovornosti. Mladi se pri odločitvi za družino odločajo med prednostmi, ki jih prinaša družinsko življenje, in prednostmi samskega življenja (Zupanič, 2002a, str. 3).

Tabela 1: Celotna rodnost – povprečno število otrok na eno žensko v rodnem obdobju po posameznih letih

Celotna rodnost	1972	1982	1992	1997	2001	2002	2003	2004
<i>Povprečno število otrok na eno žensko v rodnem obdobju</i>	2,14	1,93	1,34	1,25	1,21	1,21	1,20	1,25

Vir: Statistični letopis Republike Slovenije, 2005, str. 81.

Dolgoročno zniževanje rodnosti se je v Sloveniji začelo ob koncu 19. stoletja. Prve generacije, katerih rodnost ni več zadoščala za obnavljanje generacij, so bile rojene med obema svetovnjima vojnama. Zniževanje rodnosti se je pospeševalo v generacijah, rojenih po letu 1960, vendar je rodnost leta 1980 še imela vrednost 2,1, kolikor je potrebno za enostavno obnavljanje prebivalstva, to je za ohranjanje števila prebivalstva na dolgi rok. Takrat pa se je začelo hitro zniževanje, ki traja še danes (Kožuh – Novak et al., 1998, str. 17). Leta 2003 je povprečno število otrok na eno žensko v rodnem obdobju padlo že na 1,20, medtem ko je bila leta 2004 ta številka nekoliko višja, in sicer 1,25. Upamo lahko, da se bo v prihodnjih letih povprečno število otrok na eno žensko višalo.

Rodnost v Sloveniji je ena najnižjih v Evropi. Za nami zaostaja samo Slovaška z povprečno 1,17 otroka na žensko v njeni rodni dobi (leto 2003). Novo pridružene članice Evropske unije imajo v povprečju nižjo rodnost kot stare članice. Niti ena evropska država pa ne dosega praga enostavnega obnavljanja prebivalstva. Še najbližje tej vrednosti so Islandija (1,99), Irska (1,98), Francija (1,89), in Makedonija (1,82).

Upadanje rodnosti je močno povezano tudi z odlaganjem rojstev žensk v poznejša leta, kar ni dobro (Černič Istenič, 1994, str. 74).

2.3. Odlaganje rojstev

Že več let je prisoten trend odlaganja rojstev v višje starostne razrede. Ženske se vedno kasneje odločajo za rojstvo otroka. Otroci postavljajo žensko v podrejen položaj na trgu dela, saj za delodajalca pomeni večje število otrok, ki jih ima uslužbenka, večjo odsotnost

z dela in zato večjo nezanesljivost. Ženske poskušajo biti konkurenčne moškim na delovnem mestu tako, da prelagajo odločitev za rojstvo otrok.

Eden od vidikov odlaganja rojstev je nedostopnost stanovanj za mlade. Zaradi visoko postavljenih meril so jim nedosegljiva tudi socialna in neprofitna stanovanja.

Tabela 2: Kje živijo mladi v starosti od 25 do 35 let

Starost	Skupno gospodinjstvo s starši	V svojem stanovanju / stanovanju partnerja	V najemniškem stanovanju	drugo
25-27 let	79%	13%	8%	
28-31 let	59%	34%	6%	1%
32-35 let	36%	54%	8%	2%
Skupaj	56%	35%	8%	1%

Vir: Pri starših živi vedno več mladih, 2004, str. 5.

Mladi se zaradi težav pri reševanju stanovanjskega vprašanja po končanem študiju za prvega otroka odločajo vse pozneje. Kar 56 odstotkov mladih med 25. in 35. letom starosti (za petino več kot pred dvajsetimi leti) živi v skupnem gospodinjstvu s starši, sorodniki ali partnerjevimi starši, je pokazala raziskava Študentske organizacije Univerze v Ljubljani (Žižek, 2004, str. 5).

Tabela 3: Povprečna starost matere ob rojstvu vseh otrok in ob rojstvu prvega otroka

Povprečna starost	1992	1997	2001	2002	2003	2004
<i>matere ob rojstvu vseh otrok</i>	26,4	27,7	28,5	28,8	29,0	29,3
<i>matere ob rojstvu prvega otroka</i>	24,2	25,6	26,7	27,2	27,3	27,5

Vir: Statistični letopis Republike Slovenije, 2005, str. 80.

Povprečna starost matere ob rojstvu prvega otroka dosega v letu 2004 že 27,5 leta. Razlogi za to so več kot jasni, in sicer: dolgotrajnejše obdobje šolanja in poznejše sklepanje resnejših zvez, ki ne temeljijo več na materialni, pač pa na čustveni varnosti. Poleg podaljševanja pogodb o delu za določen čas in pritiskov delodajalcev na odlašanje z nosečnostjo je druga posebnost pojav odgovornega starševstva. Mladi želijo otrokom bolj kot materialno zadovoljstvo omogočiti kakovostno starševstvo, se z njimi aktivno ukvarjati, kar zahteva veliko prostega časa.

V Sloveniji imajo na vstop v prvo materinstvo najmočnejši vpliv trije dejavniki (Černič – Istenič, 1998, str.170):

- vstop v partnersko zvezo,
- konec rednega izobraževanja in
- rešeno stanovanjsko vprašanje.

Mnogi avtorji so skušali najti zadovoljiv odgovor na vprašanje, zakaj je rodnost upadla hkrati z porastom dohodka. Feministke in socialni psihologi pravijo, da je razlog v tem, da si ženske z aktivnostjo zunaj doma pridobivajo dohodke, ki jim dajejo neodvisnost, tako da niso več pripravljene pasivno sprejemati avtoritativne družinske strukture (Palčič, 2002. str. 14).

2.4. Ukrepi družbe (države) v smeri rodnosti in njihov vpliv na rodnost

Ukrepi s katerimi lahko družba (država) vpliva na rodnost so (Ali je Slovenija ženskam in družini prijazna družba, 2004, str. 15):

- sprememba medijskega in političnega odnosa do starševstva;
- starševstvo mora dobiti ustrezno družbenoekonomsko vrednost;
- sprejem ukrepov za povečanje konkurenčnosti staršev na trgu delovne sile, družini prijazna podjetja;
- vzgojno-varstveni dodatek za otroke, ki so v domačem varstvu;
- ugodnosti za mlade družine naj pripadajo tudi mladim parom, ki si želijo ustvariti družino;
- izboljšanje položaja mater in očetov, ki so še študentje, oziroma študentskih družin;
- otrokom naklonjen davek na nepremičnine;
- spodbude staršem za odločitev za prvega, drugega, tretjega in vsakega nadaljnjega otroka;
- omogočiti lažjo pridobitev prvega stanovanja;
- poceniti šolo;
- omogočiti razne oblike varstva otrok in kombiniranje delovnega časa;
- skrajševanje študija;
- osemurni delavnik;
- službe za nedoločen čas.

Z vidika obstoja in razvoja naroda in države, se premalo staršev odloča za več kot dva otroka, preveč parov se zelo pozno odloči za prvega otroka, kar posledično pomeni tudi izgubo časa, da bi se sploh odločili za več otrok. Ukrepe, s katerimi bi povečali rodnost, sem razdelila na ukrepe, ki spodbujajo več rojstev in na večjo odgovornost za družino. Opredelila sem tudi civilne in državne pobude za povečanje rodnosti v Sloveniji.

2.4.1. Vzpodbujanje rodnosti

Potrebno bi bilo (Ali je Slovenija ženskam in družini prijazna družba, 2004, str. 13):

1) *vzpodbujanje oziroma nagrajevanje zgodnejšega odločanja za prvega otroka:*

- matere do določene starosti naj imajo višje starševsko nadomestilo oziroma starševski dodatek,
- razmeroma velike prednosti za študentske družine, tako da tudi z otrokom lahko preživijo, ne da morajo ob študiju in družini še dodatno delati,
- bolj učinkovita stanovanjska politika, zgodnje dokončanje študija.

2) *vzpodbujanje oziroma nagrajevanja odločanja za naslednjega otroka v ne zelo dolgem času po prejšnjem (po norveškem zgledu tako imenovane premije za hitrost):*

- naslednji otrok v na primer prej kot 2 letih in pol po prejšnjem prinaša višje starševsko nadomestilo,
- konkurenčnost staršev na trgu delovne sile - ugodnosti za delodajalce, dodatek k pokojninski dobi, spodbujanje fleksibilnega delovnega časa.

3) *vzpodbude predvsem za tretjega in četrtega otroka:*

- za tretjega otroka v družini naj starši ne glede na dohodkovni položaj plačajo prispevek kot v prejšnjem dohodkovnem razredu, za četrtega in vsakega naslednjega otroka v družini naj bo otroško varstvo brezplačno - glede na majhno število takšnih družin, to ne bi bil zelo velik strošek,
- olajšave za številčnejše družine, dohodninske olajšave,
- subvencioniranje nakupov, počitnic.

Prav dvig rodnosti je eden izmed glavnih ciljev tudi v Evropski uniji. Evropske družine imajo namreč v povprečju le 1,50 (2004) otroka. Zaradi stalnega upadanja rodnosti v zadnjih treh desetletjih je treba zakone, povezane z družino, znova postaviti v ospredje v mnogih evropskih državah in si prizadevati za povečanje števila rojstev. Stopnja rasti evropskega prebivalstva je namreč kar za 40 odstotkov nižja kakor v Združenih državah Amerike (Volk, 2004, str. 4).

2.4.2. Večja odgovornost za družine

Zakonodaja, ki ureja družinska razmerja in prejemke, je bila v preteklih letih sicer posodobljena in je prinesla nekatere dodatne ugodnosti na tem področju, vendar do sedaj ni prispevala k višji rodnosti. Seveda ne smemo pričakovati, da bodo učinki vidni čez noč. Menim, da mora biti družinska politika skrbno načrtovana. Odzivati se mora na spremembe prehodov v lastno družino in spremenjene pogoje za odločanje za družino.

Na ministrstvu za delo, družino in socialne zadeve bi morali preučiti možnosti uvedbe dodatnih ukrepov, ki bi omogočali, da bi se mladi pogosteje odločali za otroke. Menim, da samo podaljšanje porodniškega dopusta oziroma dopusta za nego in varstvo otroka ne bi

bistveno vplivalo na število rojstev. Sicer pa spada Slovenija v krog držav z najdaljšo stoo odstotno plačano porodniško. Za zvišanje rojstev in za to, da se bodo mladi odločali za družino, je potrebno storiti še kaj drugega.

Predvsem je potrebno reševati stanovanjski problem mladih, ki je eden glavnih razlogov, da se mladi ne odločajo za družino ali se zanjo odločajo pozno. Problematična sta tudi predolgo šolanje in zaposlovanje mladih – brezposelni se seveda težko odločajo za družino, na odločitev za otroka pa bistveno vpliva tudi varnost zaposlitve. Družinam je potrebno zagotoviti ustrezne zunanje storitve za razbremenitev staršev, in sicer: sistem varstva otrok, pomoč v gospodinjstvu in podobno (Žolnir, 2002, str. 2).

Napredek v tej smeri (večje število rojstev) bomo imeli, ko bo država prevzela vse stroške otroškega varstva, šolanja, šolske prehrane, šolskih potrebščin, obšolskih dejavnosti in podobno. Te in druge pravice pripadajo staršem in jih bodo dobili, če jih bodo odločno zahtevali.

2.4.4. Civilne in državne pobude

Zelo dobri se mi zdijo predlogi za izboljšanje družinske politike, ki jih je posredovala Družinska pobuda. To je društvo, katerega cilj je družini in otrokom prijazna Slovenija. Društvo bedi nad izvajanjem in spremembami družinske politike ter obvešča javnost o njenih problemih. Predlogi so dobri zato, ker so splošni družinski prejemki in olajšave na primerni ravni, medtem ko je starševstvo na mnogih ključnih področjih povsem neustrezno upoštevano, kar pomeni temu primerno slabši položaj staršev in s tem velike ovire pri odločanju za starševstvo.

Predlogi ***Družinske pobude*** za izboljšanje družinske politike v novem mandatu 2004-2008 (Družinska pobuda, 2003, str. 1, 2):

a) konkurenčnost staršev na trgu delovne sile:

- nujne vzpodbude delodajalcem za zaposlovanje staršev, še posebej mater po izteku starševskega dopusta,
- vzpodbude delodajalcem za zaposlovanje staršev s krajšim delovnim časom;

b) otrokom naklonjen davek na nepremičnine

- pri obdavčitvi nepremičnin je potrebno zagotoviti, da bo stanovanjski prostor, potreben za življenje otrok, v celoti izvzet iz tega davka;

c) bistveno bolj družinsko usmerjena stanovanjska politika:

- neprofitna najemnina za mlade družine mora biti odvisna od števila otrok,

- status mlada družina se podaljša ob rojstvu vsakega naslednjega otroka, kar pomeni, da bi se družina štela kot mlada družina do začetka šolanja najmlajšega otroka, ne pa le do začetka šolanja najstarejšega,
- uvedba posebnih stanovanjskih olajšav ali stanovanjskega dodatka v odvisnosti od števila otrok za družine, ki same rešujejo stanovanjsko vprašanje;

d) uravnotežen pokojninski sistem:

- otroci so prvi in najpomembnejši steber pokojninskega sistema, zato mora ta skladno z ekonomsko zavarovalniško logiko vzpodbujati odločanje za otroke,
- pravice iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja morajo biti dovolj močno povezane s številom otrok,
- ker starši z vlaganje v svoje otroke posredno vlagajo v pokojninski sistem, morajo biti prispevki zavarovancev odvisni od števila otrok, ki jih posamezen zavarovanec vzdržuje;

e) staršem volilna pravica za njihove otroke

- otroci so v današnji ureditvi edina skupina državljanov, ki nima svojih predstavnikov v državnem zboru; če starši na vseh drugih področjih nosijo odgovornost za svoje otroke in njihova dejanja, ni nobene ovire, da ne bi v njihovem imenu odločali tudi na volitvah; to bi samodejno zagotovilo večjo pozornost za vprašanja družin;

f) nekaj popravkov v zvezi z družinskimi prejemki:

- popraviti določbe o spremembah v družini, ki vplivajo na višino otroškega dodatka (spremembe iz delovne obveznosti – zaposlitev s krajšim delovnim časom),
- vzgojno-varstveni dodatek za otroke, ki niso v javnih vrtcih; obstoječa ureditev otroškega dodatka za otroke, ki niso v javnih vrtcih, dodaja 20 odstotkov vrednosti na znesek otroškega dodatka, kar je manj v primerjavi s pomočjo države (občin) za varstvo otrok staršem, ki imajo otroke v javnih vrtcih; zato naj bo dodatek za otroke, ki niso v javnih vrtcih, enak vsaj povprečni najnižji subvenciji za otroke v javnih vrtcih;

g) učinkovitejše varstvo študentskih družin

- položaj študentskih družin je slab; zavedati se je treba dejstva, da študentske družine dvigujejo rodnost in tudi stopnjo izobrazbe v Sloveniji; z uvedbo šolnin in obdavčitvijo študentskega dela bo študentskim družinam študij praktično onemogočen, zato bi morale imeti poseben status oziroma velike prednosti, tako da bi tudi z otrokom lahko preživele, ne da bi ob študiju in družini morali še dodatno delati; mogoče bi se morali zgledovati po Skandinavcih in študentskim družinam ponuditi začasna prehodna stanovanja, lahko bi tudi za 50 odstotkov dvignili štipendije za matere študentke.

h) boljša skrb in pomoč materam v stiski

- cilj ukrepov je predvsem povečanje pomoči materam in pomoč pri odločitvi za rojstvo in proti splavu; mladoletnim mamicam in preostalim socialno ogroženim mora država

zagotoviti varno zatočišče in pomoč pri urejanju razmer; cilj je brez zakonskih prepovedi vplivati na matere in očete, da se število splavov v naslednjih štirih letih prepolovi;

i) promocijske akcije za lažje odločanje za naslednjega otroka:

- cilj ukrepov je v družbi ustvarjati otrokom in družinam naklonjeno vzdušje; potrebne so predstavitve večjih družin v javnosti, tiskanih medijih, na radiu in televiziji, da se javnosti pokaže, da večje družine niso eksotika, ampak povsem sprejemljiva in osrečujoča stvar.

Poleg teh predlogov bi jaz dodala še:

a) pocenitev šole:

- zaradi nenehnih šolskih reform je naša šola precej draga, pogosto zahteva manjše učbenikov in drugih učnih pripomočkov, zato bi bilo potrebno poceniti učbenike in delovne zvezke ter jih priznati kot davčno olajšavo; menim, da bi morali dovoliti kopiranje učnega gradiva, šola pa bi morala postati brezplačna (Ali je Slovenija ženskam in družini prijazna družba, 2004, str. 8, 9);

b) družinam prijazna podjetja

- to bi pomenilo enakost možnosti, uvajanje prožnih oblik dela in usklajevanje družinskih in delovnih obveznosti; prilagodljive oblike dela, kot so delo za krajši čas, delo doma ali na daljavo, in delitve delovnega mesta imajo lahko za družino velik pomen, saj dvigujejo kvaliteto družinskega življenja z vidika medsebojnih odnosov ter razbremenijo starše, da lažje uskladijo družinske in službene obveznosti (Zupanič, 2006, str. 2);

c) fleksibilnejša oblika otroškega varstva

- zaradi podaljševanja delavnika.

»Kljub temu da je bila v začetku 90. let sprejeta resolucija o družinski politiki in so vlade sprejele veliko ukrepov v korist družbe in starševstva, se rodnost ni povečala. Nekateri razmišljajo, da bi kakšen tisočak več pripomogel, da bi se ljudje odločali za rojstvo. Ne, denar ne rojeva otrok. Potrebni so promocija, spreminjanje vrednot, oblikovanje stila družinskega življenja,« meni minister za delo, družino in socialne zadeve Janez Drobnič (Zupanič, 2006, str. 2).

Član strateškega sveta vlade Ivo Boscarol je predlagal namesto davka na plače davek na samsko življenje za pare, ki nimajo otrok. Davek naj bi po njegovem predlogu plačevali tisti pari, ki med 25. in 50. letom nimajo otrok, saj imajo mnogo manj stroškov in lažje življenje. Taki pari namreč ne skrbijo za povečanje delovno aktivnega prebivalstva. V tem primeru naj ne bi šlo za davek na samce, za davek na pare, ki nimajo

otrok, šlo naj bi enostavno za poizkus, da bi vsak Slovenec imel naslednika. Ta predlog verjetno ne bo realiziran, saj preveč posega v posameznikovo življenje in krši njegovo enakost pred zakonom.

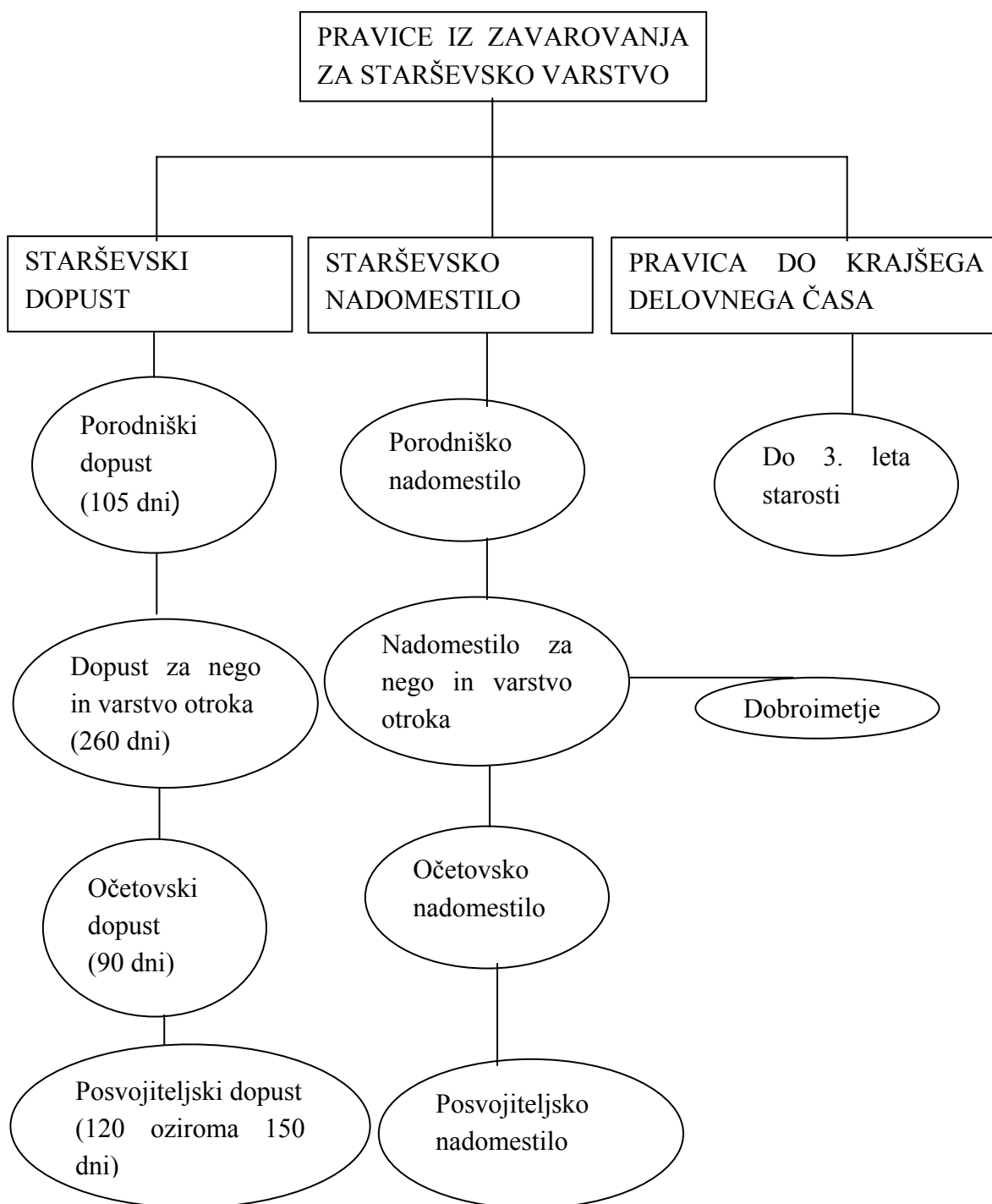
V vladni proceduri sta dva zakona (oziroma zakonska ukrepa za povečanje rodnosti), in sicer: sprememba zakona o starševskem varstvu in družinskih prejemkih ter sprememba zakona o zaposlovanju in zavarovanju za primer brezposelnosti. Prvi prinaša razširitev dodatka za velike družine; lani so prejele družine z tremi ali več otroki 80.000 tolarjev (odpravljena je bila obdavčitev tega prejemka), po novem pa naj bi bil tolikšen prejemek za družino s tremi otroki, družina s štirimi otroki ali več otroki pa bi prejela 100.000 tolarjev. Za pet odstotkov naj bi se povečal otroški dodatek za otroke, ki ne obiskujejo vrtca. Zakon prinaša še nekaj novosti, na primer omejitve izrabe očetovskega dopusta do tretjega leta in razširitev pravice do krajšega delovnega časa. Sedanji zakon predvideva izrabo pravice do krajšega delovnega časa do tretjega leta otrokove starosti, novi pa do šestega. Drugi zakon prinaša delodajalcu subvencijo prispevkov za delavca, ki bo zaposlen na mestu matere. Delodajalci se bojijo zaposliti mlado žensko zaradi izpada produktivnosti ob njenem odhodu na porodniško. V začetku delavec ni tako učinkovit, zaradi subvencije pa bo delodajalec razbremenjen, saj z novim delavcem ne bo imel stroška. Po izteku porodniškega dopusta se mama lahko vrne na delovno mesto. S tem želijo odpraviti sedanji pritisk na mlade ženske, kajti te morajo ponekod še vedno podpisati, da ne bodo imele otrok (Zupanič, 2006, str. 2).

Za to, da ima mlad evropski ali slovenski človek otroka, mora biti izpolnjen dolg seznam pogojev, ki bo pri naslednjih generacijah še daljši. To je produkt sodobne družbe. Vse večji delež zajema načrtovanje otroka, ampak otrok je vse manj, zato se moramo vprašati, ali je res izpolnitev vseh pogojev pot do večje rodnosti. Večje natalitete ne bo, dokler se ne zavemo, da otrok ni objekt, s katerim hočemo uresničiti svoje cilje, ampak je cilj. Potrebna je promocija stila družinskega življenja (Sporočati želimo, naj ljudje živijo vrednote, 2005, str. 14).

3. Pravice iz naslova zavarovanja za starševsko varstvo in pravice do družinskih prejemkov

Te pravice so urejene z Zakonom o starševskem varstvu in družinskih prejemkih.

Slika 1: Kaj zajemajo pravice iz zavarovanja za starševsko varstvo

Vir: Interno gradivo Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve, 2005.

Upravičenci do pravic, ki izhajajo iz zavarovanja za starševsko varstvo, so osebe, ki so vključene v zavarovanje za starševsko varstvo in plačujejo prispevek zanj.

Zavarovanci za starševsko varstvo so (Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih, 2003, 6. člen):

- vsi zaposleni na območju Republike Slovenije, vključno z izvoljenimi in imenovanimi;

- samozaposleni in kmetje, ki plačujejo prispevke;
- vrhunski športniki in šahisti;
- brezposelne osebe, če prejemajo denarno nadomestilo od Zavoda Republike Slovenije za zaposlovanje;
- osebe, ki prejemajo nadomestilo plače zaradi odsotnosti z dela;
- osebe, ki so v času rojstva otroka že na dopustu za nego in varstvo otroka ter prejemajo starševsko nadomestilo;
- osebe, ki so na prestajanju kazni in so v času prestajanja kazni zaposlene;
- tujci, ki so v Sloveniji zaposleni in zavarovani na podlagi mednarodnih sporazumov.

Pravice iz zavarovanja za starševsko varstvo se uveljavljajo pri centru za socialno delo.

Kaj zajemajo pravice do družinskih prejemkov?

Družinski prejemki so denarni prejemki, ki obsegajo (Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih, 2003, 57. člen):

- starševski dodatek (denarna pomoč staršem, kadar po rojstvu otroka niso upravičeni do starševskega nadomestila),
- pomoč ob rojstvu otroka (enkratni denarni prejemek, namenjen nakupu opreme za novorojenca ali paket),
- otroški dodatek (dopolnilni prejemek, ki se zagotovi staršem oziroma otroku za preživljanje, vzgojo in izobraževanje, kadar dohodek na družinskega člana ne presega zgornje meje dohodkovnega razreda),
- dodatek za veliko družino (letni prejemek, namenjen družini z več otroki, izplačljiv v enkratnem znesku),
- dodatek za nego in varstvo otroka (je denarni dodatek za otroka, ki potrebuje posebno nego in varstvo in je namenjen kritju povečanih življenjskih stroškov, ki jih ima družina zaradi nege in varstva takega otroka; izplačuje se mesečno),
- delno plačilo za izgubljeni dohodek (osebni prejemek enega od staršev, kadar zaradi nege in varstva otroka, ki potrebuje posebno nego prekine delovno razmerje ali začne delati krajši delovni čas; mesečna višina delnega plačila za izgubljeni dohodek je minimalna plača, od katere upravičenec plačuje prispevke za socialno varnost; če začne eden od staršev delati s krajšim delovnim časom, mu pripada sorazmerni delež delnega plačila za izgubljeni dohodek).

Odločila sem se, da bom pravice iz naslova zavarovanja za starševsko varstvo in pravice do družinskih prejemkov razdelila na materialne in nematerialne pravice. Nekatere pravice so zgolj nematerialne, druge pa so lahko materialne ali nematerialne. Materialne pravice so v tem primeru pravice, za katere starši dobijo denarni prejemek, medtem ko nematerialne niso denarne narave.

Kadar obstaja velika verjetnost, da družina posamezne denarne oblike družinskega prejemka ne bo namenila tja, kamor je z zakonom predvideno, in bo zato ogrožena socialno-ekonomska varnost otroka, lahko center za socialno delo odloči, da se posamezni prejemek ne izplača v denarju, ampak v obliki konkretnih dobrin, na podlagi naročilnice za konkretno blago, plačila posameznih računov in podobno. Razlogi za tako odločitev centra za socialno delo so lahko alkoholizem in druge oblike zasvojenosti, zanemarjanje otroka, težave pri izvajanju starševskih dolžnosti in podobno (Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih, 2003, 100. člen).

3.1. Materialne pravice

3.1.1. Pravica do otroškega dodatka

Otroški dodatek je dopolnilni prejemek za preživljanje, vzgojo in izobraževanje otroka, kadar dohodek na družinskega člana ne presega 99 odstotkov povprečne plače v Republiki Sloveniji v prejšnjem koledarskem letu oziroma v predprejšnjem koledarskem letu, če se otroški dodatek uveljavlja v mesecu januarju, februarju ali marcu (Družinski prejemki, 2002).

Pravico do otroškega dodatka imajo vsi starši oziroma eden od staršev ali druga oseba za otroka s prebivališčem v Republiki Sloveniji, če:

- je eden od staršev oziroma druga oseba državljan Republike Slovenije,
- eden od staršev oziroma druga oseba ni državljan Republike Slovenije, ob pogoju vzajemnosti.

Če se pravico uveljavlja v roku 90 dni po rojstvu otroka, se jo prizna z mesecem rojstva otroka. Če se jo uveljavi pozneje, pa se jo prizna s prvim dnevom naslednjega meseca po vložitvi zahtevka (Družinski prejemki, 2002). Pravico se lahko uveljavlja kadarkoli do dopolnjenega 18. leta starosti otroka (razen izjem, naštetih v nadaljevanju), za otroke, starejše od 18 let, pa le, če se šolajo, dokler imajo status učenca, dijaka, vajenca ali študenta na dodiplomskem študiju, vendar najdlje do dopolnjenega 26. leta starosti. Izjemoma se za otroka šteje tudi oseba po 26. letu starosti, če traja njeno šolanje na visoki stopnji pet ali šest let ali če oseba zaradi daljše bolezni ali poškodbe ni končala šolanja v predpisanem roku. Kadar vlagatelj uveljavlja pravico do otroškega dodatka za otroka, starejšega od 18 let, mora vlogi priložiti tudi potrdilo o šolanju oziroma vpisu (Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih, 2003, 70. člen).

Pravica do otroškega dodatka se prizna za dobo enega leta. Vsako leto je potrebno vložiti novo vlogo za priznanje pravice, in sicer v mesecu, ko se pravica izteče. Če smo že upravičeni do otroškega dodatka, moramo biti zelo pozorni na datum poteka pravice, da

pravočasno vložimo novo vlogo – to pomeni še pred iztekom stare pravice, da ne pride do njene ukinitve.

Primer: Mati 16.05.2003 prvič vloži vlogo za priznanje pravice do otroškega dodatka za svojo 12-letno hčerko. Pravica se ji prizna (ob izpolnjevanju zakonsko določenih pogojev) od 01.06.2003 do 31.05.2004. Novo vlogo mora vložiti v mesecu, ko se izteče pravica do otroškega dodatka, torej najpozneje do 31.05.2004. Če bo mati vlogo vložila 01.06.2004, ji bo pravica prekinjena in ji bo zopet priznana (v kolikor izpolnjuje pogoje) s prvim dnevom naslednjega meseca za dobo enega leta, torej od 01.07.2004 do 30.06.2005, v mesecu juniju 2004 pa ne bo upravičena do otroškega dodatka.

Višina otroškega dodatka se določi glede na uvrstitev družine v posamezni dohodkovni razred – upošteva se povprečni mesečni dohodek na družinskega člana v preteklem koledarskem letu oziroma predpreteklem, če se otroški dodatek uveljavlja v mesecu januarju, februarju ali marcu. Glede na število otrok se skupna višina otroškega dodatka določi za vse otroke, ki so opravičeni do otroškega dodatka tako, da se seštejejo posamezni zneski otroških dodatkov za vsakega otroka (Pravilnik o postopkih za uveljavljanje pravic do družinskih prejemkov, 2003, 40. člen).

Tabela 4: Otroški dodatek mesečno od 1. januarja 2006 dalje (v SIT):

Dohodek na družinskega člana v % povprečne plače RS	Znesek otroškega dodatka za posameznega otroka		
	1. otrok	2. otrok	3. in naslednji otrok
Do 15%	22.080	24.290	26.500
nad 15% do 25%	18.880	20.870	22.850
nad 25% do 30%	14.390	16.080	17.770
nad 30% do 35%	11.350	12.950	14.580
nad 35% do 45%	9.280	10.830	12.370
nad 45% do 55%	5.880	7.360	8.830
nad 55% do 75%	4.410	5.880	7.360
Nad 75% do 99%	3.840	5.310	6.780

Vir: Center za socialno delo Šiška, marec 2006.

Posamezni znesek otroškega dodatka se lahko poveča za 10 odstotkov, če otrok živi v enostarševski družini; to je skupnost enega od staršev z otroki, kadar sam izvršuje roditeljsko pravico in ni drugega roditelja, ki bi bil otroka/e dolžan preživljati. Ta pravica do izjemne višine otroškega dodatka je začela veljati 01.01.2004. Posamezni znesek otroškega dodatka se lahko poveča za 20 odstotkov, če predšolski otrok ni vključen v predšolsko vzgojo v skladu s predpisi, ki urejajo vrtnice. Ta pravica je začela veljati 01.01.2003 (Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih, 2001, 66. člen).

Če pride v času prejemanja otroškega dodatka do sprememb, ki vplivajo na priznano pravico do otroškega dodatka, njegovo višino in obdobje prejemanja, je prejemnik dolžan to sporočiti centru za socialno delo v osmih dneh od dne, ko je neka sprememba nastala oziroma je zanjo zvedel (Pravilnik o postopkih za uveljavljanje pravic do družinskih prejemkov, 2003, 45. člen). Pravica do otroškega dodatka preneha s prvim dnevom naslednjega meseca, ko niso več izpolnjeni pogoji. Spremembe, ki jih je potrebno sporočiti centru za socialno delo, so:

- sprememba števila družinskih članov,
- zaposlitev ali izguba zaposlitve enega od vzdrževalcev družine,
- začetek opravljanja samostojne dejavnosti,
- zaposlitev otroka po 15. letu starosti,
- namestitev otroka v rejniško družino ali drugo obliko institucionalnega varstva.

Tabela 5: Povprečno mesečno število upravičencev do otroškega dodatka in povprečno mesečno število otrok ter skupni znesek namenjen za ta program po posameznih letih

	1995	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Povprečno mesečno število upravičencev	123006	245998	247505	248996	245077	240072	235418
Povprečno mesečno število otrok	222634	405040	411397	412495	408051	400680	392538
Skupni znesek za ta program (v mio SIT)	14033	35939	44904	48066	51462	55217	56061

Vir: Statistični letopis Republike Slovenije, 2005, str. 205.

Od leta 2001 je viden padec povprečnega mesečnega števila otrok, katerih starši so upravičeni do otroškega dodatka.

3.1.1.1. Praktične posledice - zlorabe

Samohranilstvo, a le navidezno, je v zadnjem času postalo modno. Izračuni kažejo, da je mogoče z uveljavljanjem navideznega enostarševstva nekaj prihraniti. Zaradi višjih otroških dodatkov in popusta pri vrtcu se spleča ločiti. Seveda samo navidezno (Černoga, Marolt, 2005, str. 2). Mož in žena se dogovorita, da se bosta sporazumno razvezala. Nekateri pari zaradi uradnikov zamenjajo naslov stalnega prebivališča in se po hišnih številkah nekoliko oddaljita eden od drugega. Spet drugi ostanejo pod isto streho, vendar imajo tako imenovano ločeno gospodinjstvo. V resnici pa živijo skupaj in cekini padajo v isti družinski proračun. Za neporočene pare pa je še lažje priti do statusa samohranilca/ke. Pri njih ni potrebna ločitev, centru za socialno delo je treba sporočiti le, da par ne bo več živel skupaj, potem se je potrebno dogovoriti samo še o preživnini za otroke.

Država nima nobenega mehanizma, da bi preverjala te zadeve, saj uradniki pač niso taki, da bi hodili naokrog, zvonili na vratih in spraševali, kdo dejansko živi na tem naslovu. Naša država je uvedla dve varovalki, ki naj bi preprečevali poskuse zlorabljanja pravic. Po zakonu namreč ni mogoče zaprositi za višje otroške dodatke, ne da bi uveljavljali preživnino. Poleg tega pa je bilo s 01.05.2004 odločanje o preživnini preneseno na sodišče, kar pomeni, da bodo ljudje bolj premislili, ali se bodo odločali za navidezne preživnine (Kocmur, 2004, str. 2-3).

3.1.2. Pravica do pomoči ob rojstvu otroka

Tovrstna pomoč je enkratna pomoč ob rojstvu otroka, čigar mati ali oče imata stalno prebivališče v Republiki Sloveniji. Ta pomoč je denarni prejemek ali pa oprema za novorojenca v obliki zavitka. Število različnih vrst zavitkov in minimalno opremo, ki mora biti vsebovana v zavitku, predpiše minister. Pravico do pomoči ob rojstvu otroka ima vsak otrok, čigar mati ali oče imata stalno prebivališče v Republiki Sloveniji (Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih, 2001, 64. člen).

Pravico torej uveljavlja eden od staršev 60 dni pred predvidenim datumom poroda, najpozneje pa 60 dni po rojstvu otroka. Po tem roku pravice ni več mogoče uveljaviti (Pravilnik o postopkih za uveljavljanje pravic do družinskih prejemkov, 2003, 11. člen). Pomoč ob rojstvu otroka od 1. januarja 2005 znaša 57.190 tolarjev in se usklajuje enkrat letno z indeksom rasti cen življenjskih potrebščin. V letu 2006 pa znaša 58.510 tolarjev.

Tabela 6: Povprečno mesečno število upravičenk do pomoči ob rojstvu otroka in znesek namenjen za ta program po posameznih letih

	1995	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Povprečno mesečno število upravičenk	18408	17295	18083	16101	18308	16746	17811
Skupni znesek za ta program (v mio SIT)	381	452	531	462	921	902	1023

Vir: Statistični letopis Republike Slovenije, 2005, str. 205.

V letih 2000 in 2002 je poraslo število upravičenk do pomoči ob rojstvu otroka, medtem ko je v letih 2001 in 2003 število padlo. Leta 2004 pa je bil zopet porast.

3.1.3. Pravica do starševskega nadomestila

Starševsko nadomestilo je nadomestilo plače oziroma osebni prejemek, ki izhaja iz zavarovanja za starševsko varstvo. Do starševskega nadomestila so torej upravičeni starši, ki so zaposleni.

Vrste starševskega nadomestila:

- porodniško nadomestilo,
- očetovsko nadomestilo,
- nadomestilo za nego in varstvo otroka ter
- posvojiteljsko nadomestilo.

Pravico do starševskega nadomestila imajo (Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih, 2003, 39. člen):

- tiste osebe, ki imajo pravico do starševskega dopusta in so bile zavarovane po tem zakonu pred dnev nastopa posamezne vrste starševskega dopusta;
- osebe, ki nimajo pravice do starševskega dopusta, če so bile zavarovane po tem zakonu najmanj 12 mesecev v zadnjih treh letih pred nastopom posamezne vrste starševskega dopusta.

Pravica do starševskega nadomestila izključuje prejemanje drugih nadomestil po predpisih, ki urejajo zdravstveno zavarovanje in zavarovanje za primer brezposelnosti. Medtem pravica do prejemanja drugih nadomestil miruje (Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih, 2003, 39. člen).

Če zavarovanec izpolnjuje zgoraj naštetih pogoje mu pripada:

- v času porodniškega dopusta – pravica do porodniškega nadomestila;
- v času očetovskega dopusta – pravica do očetovskega nadomestila, in sicer za prvih 15 dni, ki jih mora izkoristiti v času porodniškega dopusta matere, za ostalih 75 dni pa očetu država zagotavlja plačilo prispevkov za socialno varnost od minimalne plače;
- v času dopusta za nego in varstvo otroka – pravica do nadomestila za nego in varstvo otroka;
- v času posvojiteljskega dopusta – pravica do posvojiteljskega nadomestila.

Tabela 7: Povprečno mesečno število upravičencev do očetovskega nadomestila in skupni znesek za ta program za leto 2003 in 2004

	2003	2004
Povprečno mesečno število upravičencev	10917	12667
Skupni znesek za ta program (v mio SIT)	1309	1462

Vir: Statistični letopis Republike Slovenije, 2005, str. 205.

Če se posamezna vrsta starševskega dopusta izrabi v obliki delne odsotnosti z dela, zavarovancu pripada pravica do starševskega nadomestila za toliko časa, kot traja delna odsotnost z dela. Starševsko nadomestilo pripada za delovne dneve oziroma delovne ure, ko je zavarovanec na starševskem dopustu, kot tudi za praznične in druge proste dneve, določene z zakonom (Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih, 2003, 40. člen).

Starševsko nadomestilo se obračunava enotno za vse vrste nadomestil, razen za porodniško, pri katerem višina navzgor ni omejena. Višina nadomestila je 100-odstotna povprečna osnova v zadnjih 12 mesecih, če je bil upravičenec v zadnjem letu za celotno obdobje zavarovan, vendar najmanj 55 odstotkov minimalne plače v Republiki Sloveniji in največ 2,5-kratnik povprečne mesečne plače v RS v času odmere (Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih, 2003, 43. člen). Če upravičenec ni bil zavarovan za zadnjih dvanajst mescev, se opravi izračun po posebnem ključu na podlagi zakona.

Tabela 8: Povprečno mesečno število upravičencev oziroma upravičenk za starševsko nadomestilo ter skupni zneski v ta namen po posameznih letih

	1995	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Povprečno mesečno število upravičenk/-cev	17261	16181	16343	16617	15944	17443	16972
Skupni znesek za ta program (v mio SIT)	16826	24542	27730	31646	32918	33911	37035

Vir: Statistični letopis Republike Slovenije, 2005, str. 202.

Leta 2001 je povprečno mesečno število upravičencev nekoliko naraslo glede na leto 2000, medtem ko se je leta 2002 to število zmanjšalo. Leta 2003 je število zopet naraslo skoraj za 1500 upravičencev na mesec, medtem ko je leta 2004 zopet padlo.

Če starša ali druga oseba ne izrabijo dopusta za nego in varstvo otroka v obsegu, kot jim pripada, lahko pripadajoči del nadomestila za dopust za nego in varstvo otroka izrabijo v obliki dobroimetja (Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih, 2003, 46. člen), ki ga lahko namenijo za:

- plačilo varstva otroka,
- plačilo najemnine za stanovanje,
- reševanje stanovanjskega vprašanja (nakup stanovanja ali hiše, adaptacija stanovanja ali hiše, gradnja hiše).

Višina dobroimetja je enaka višini neizplačanega nadomestila za nego in varstvo otrok, vendar največ petkratnik pripadajočega mesečnega nadomestila za dopust za nego in varstvo otroka.

3.1.4. Pravica iz naslova krajšega delovnega časa zaradi starševstva

Pravico do dela s krajšim delovnim časom, vendar največ za polovični delovni čas, ima eden od staršev, ki neguje in varuje otroka do tretjega leta starosti oziroma težje gibalno oviranega otroka ali zmerno ali težje prizadetega otroka po tretjem letu starosti, vendar ne dlje kot do 18. leta starosti (Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih, 2003, 48. člen). To pravico pridobi pri svojem delodajalcu. Ta mu zagotovi pravico do plače po dejanski delovni obveznosti, na centru za socialno delo pa uveljavlja pravico do plačila sorazmernega dela prispevkov za socialno varnost do polne delovne obveznosti. V bistvu gre za pravico staršev do plačila prispevkov za socialno varnost zaradi krajšega delovnega časa.

Tabela 9: Prispevki zaradi dela s krajšim delovnim časom v letih 2003 in 2004

	2003	2004
Število upravičencev	828	2970
Izplačana sredstva (mio SIT)	167	300

Vir: Statistični letopis Republike Slovenije 2005, str. 205.

Leta 2003 je bilo upravičencev do prispevka zaradi dela s krajšim delovnim časom 828, medtem ko je leta 2004 število upravičencev naraslo za več kot trikrat.

3.1.5. Pravica do delnega plačila za izgubljeni dohodek

Delno plačilo za izgubljeni dohodek je osebni prejemek, ki ga prejme eden od staršev, kadar prekine delovno razmerje in začne delati krajši delovni čas zaradi nege in varstva otroka s težko motnjo v duševnem razvoju ali težko gibalno oviranega otroka (Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih, 2003, 84. člen). Ta pravica je začela veljati s 1.1.2003. Uveljavlja jo lahko le eden od staršev, pogoj za to pa je, da sta oba z otrokom državljana Republike Slovenije in da imata tu tudi stalno prebivališče.

Mesečna višina prejemka je minimalna plača, od tega mora upravičenec plačevati prispevke za socialno varnost. Če upravičenec preide na krajši delovni čas od polnega, mu pripada sorazmerni delež delnega plačila za izgubljeni dohodek (Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih, 2003, 84. člen). Pravica se uveljavlja na podlagi mnenja zdravniške komisije.

Tabela 10: Število upravičencev do delnega plačila za izgubljeni dohodek in izplačana sredstva v ta namen

	2003	2004
Število upravičencev	164	280
Izplačana sredstva (v mio SIT)	195	336

Vir: Statistični letopis Republike Slovenije 2005, str. 205.

V letu 2003 je delno plačilo za izgubljeni dohodek v povprečju prejelo 164 upravičencev. Izplačali so jim 195 milijonov tolarjev. V letu 2004 pa je bilo upravičencev 280, izplačali pa so jim 336 milijonov tolarjev.

3.1.6. Pravica do starševskega dodatka

Starševski dodatek je denarna pomoč staršem, kadar po rojstvu otroka niso upravičeni do starševskega nadomestila po Zakonu o starševskem varstvu in družinskih prejemkih (2003). To so starši, ki so brezposelni ali pa imajo status študenta, dijaka, vajenca, učenca. Pravico do starševskega dodatka ima mati; pod pogoji, da je državljanica Republike Slovenije s stalnim prebivališčem v RS in da je tudi otrok slovenski državljan.

Če mati umre, zapusti otroka, je trajno oziroma začasno nesposobna za samostojno življenje in delo ali je sklenila pogodbo o zaposlitvi oziroma začela opravljati kmetijsko ali drugo samostojno dejavnost, ima oče ali druga oseba pravico do starševskega dodatka pod enakimi pogoji kot mati, kadar dejansko neguje in varuje otroka (Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih, 2003, 59. člen)

Mati mora pravico uveljavljati 30 dni pred predvidenim datumom poroda, najkasneje pa 30 dni po rojstvu otroka, da pridobi pravico z dnem rojstva otroka, torej v celotnem trajanju 365 dni. Če pravico uveljavlja po tem roku, se ta prizna od prvega dne naslednjega meseca po vložitvi vloge (Pravilnik o postopkih za uveljavljanje pravic do družinskih prejemkov, 2003, 4. člen). Oče uveljavlja pravico najkasneje 30 dni po nastanku razloga za pridobitev pravice. Če uveljavlja pravico po tem roku, se ta prizna od prvega dne naslednjega meseca po vložitvi vloge.

Pravica do starševskega dodatka v polnem obsegu traja 365 dni od rojstva otroka, če se pravico uveljavlja v zgoraj navedenih rokih (30 dni pred predvidenim datumom poroda oziroma najkasneje 30 dni po rojstvu otroka). Če se pravico uveljavlja kasneje kot v navedenih rokih je pravica sorazmerno krajša, in se prizna od prvega dne naslednjega meseca, ko je vloga vložena, traja pa do tedaj, ko otrok dopolni 365 dni starosti.

Primer: Ženska rodi 10. marca 2003. Če uveljavlja pravico najkasneje 30 dni po rojstvu otroka, to je do vključno 9. aprila 2003, se ji ta prizna z dnem rojstva otroka in traja 365 dni, torej do vključno 9. marca 2004. Če pa mati ne uveljavlja pravice v zgoraj navedenem roku, ampak na primer 10. aprila 2003, se ta prizna od 1. maja 2003 do vključno 9. marca 2004 – torej traja le 313 dni.

Starševski dodatek je v letu 2005 znašal 40.030 tolarjev mesečno. Od 1.1.2006 pa znaša mesečno 40.950 tolarjev in se usklajuje enkrat letno z indeksom rasti cen življenjskih potrebščin.

Tabela 11: Povprečno mesečno število upravičenk oziroma upravičencev do starševskega dodatka ter skupni znesek namenjen za ta program po posameznih letih

	2000	2001	2002	2003	2004
Povprečno mesečno število upravičenk/-cev	2452	2317	2175	2498	2808
Živorojeni otroci	18180	17477	17501	17321	17961
Skupni znesek za ta program (v mio SIT)	608	622	782	1128	1282

Vir: Statistični letopis Republike Slovenije 2005, str. 205.

Po letu 2000 je nekoliko upadlo število upravičenk oziroma upravičencev do starševskega nadomestila, vendar je v letih 2003 in 2004 to število precej poraslo. Leta 2000 je starševski dodatek prejelo povprečno 2.452 staršev na mesec, kar je glede na število živorojenih otrok le 13,5 odstotka staršev. To pomeni, da 13,5 odstotka staršev ni bilo upravičenih do starševskega nadomestila, zato so prejeli starševski dodatek.

3.1.7. Pravica do dodatka za veliko družino

Dodatek za veliko družino je letni prejemek, namenjen družinam, ki imajo tri otroke ali več, mlajše od 18 let oziroma 26 let, če se šolajo in imajo status učenca, dijaka, vajenca ali študenta. Pravico do dodatka za veliko družino se pridobi, če se tretji otrok rodi najkasneje do 30. junija v letu, v katerem se pravica uveljavlja (Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih, 2003, 78. člen). Pravico ima eden od staršev, pod pogojem, da so starši in otroci državljani Republike Slovenije in imajo tu tudi skupno stalno prebivališče. Pravico pa ima tudi eden od otrok, kadar trije ali več otrok iz iste družine živijo brez staršev (Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih, 2003, 77. člen).

Pravico se uveljavlja pri centru za socialno delo, ki je krajevno pristojen glede na stalno prebivališče družine. Za vse prejemnike otroškega dodatka center po uradni dolžnosti odloči o pravici do dodatka za veliko družino in ni treba vlagati posebne vloge. Tisti starši,

ki niso uveljavljali pravice do otroškega dodatka, morajo vložiti zahtevek za priznanje dodatka za veliko družino najkasneje do 15. julija za tekoče leto (Pravilnik o postopkih za uveljavljanje pravic do družinskih prejemkov, 2003, 51. člen). Po tem roku pravice za tekoče leto ni mogoče uveljavljati. Dodatek za veliko družino je v letu 2004 znašal 78.420 tolarjev in se izplačuje enkrat letno. Leta 2005 je znašal 80.070 tolarjev, od 1. januarja 2006 pa je ta znesek 81.910 tolarjev.

Tabela 12: Število upravičencev do dodatka za veliko družino ter izplačana sredstva po letih

	2002	2003	2004
Število upravičencev	24653	24363	24419
Izplačana sredstva (v mio SIT)	599	1306	1915

Vir: Statistični letopis Republike Slovenije 2005, str. 205.

Glede na to, da imam podatke samo za tri leta, lahko iz tega sklenem, da je bilo leta 2003 kar 290 družin manj, ki so bile upravičene do dodatka za veliko družino, glede na leto 2002. Leta 2004 pa je bilo teh družin 56 več kot leta 2003, vendar še vedno manj kot leta 2002.

3.1.8. Pravica do dodatka za nego otroka

Dodatek za nego otroka je denarni dodatek za otroka, ki potrebuje posebno nego in varstvo, in je namenjen kritju povečanih življenjskih stroškov, ki jih ima družina zaradi nege in varstva takega otroka. Mesečna višina dodatka za nego otroka zaradi povišanih življenjskih stroškov je od 1.1.2006 21.060 tolarjev (v letu 2005 je bila 20.590 tolarjev), za otroka s težko motnjo v duševnem razvoju in težko gibalno ovirane otroke pa 42.130 tolarjev (v letu 2005 41.180 tolarjev).

Otroci, ki potrebujejo posebno nego, so (po Pravilniku o kriterijih za uveljavljanje pravic za otroke, ki potrebujejo posebno nego in varstvo, 2002):

- otroci z motnjami v duševnem razvoju,
- gibalno ovirani otroci,
- slepi in slabovidni otroci,
- gluhi in naglušni otroci,
- dolgotrajno hudo bolni otroci ter
- otroci z več motnjami – hkrati dve ali več motenj.

Starši otrok, ki potrebujejo posebno nego, lahko uveljavljajo naslednje pravice:

- daljši dopust za nego in varstvo otroka,
- dodatek za nego otroka,

- krajši delovni čas zaradi starševstva ter
- delno plačilo za izgubljeni dohodek.

Pravico do dodatka za nego otroka ima eden od staršev, če je otrok državljan Republike Slovenije in ima tu tudi stalno prebivališče, razen ko je otrok zaradi zdravljenja, usposabljanja, vzgoje ali šolanja v zavodu, v katerem ima celodnevno brezplačno oskrbo (Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih, 2003, 81. in 82. člen). Pravica se uveljavlja na podlagi mnenja zdravniške komisije.

Pravica do dodatka za nego otroka se prizna tudi, če se dokaže, da tudi v času, ko je otrok ali na zdravljenju, usposabljanju ali v zavodu, materialno skrbi za otroka. Center mu v tem primeru lahko prizna pravico za dobo od treh mesecev do šest mesecev na leto. Za koliko časa se prizna pravica do dodatka za nego otroka, je odvisno od tega, kolikšno je letno število dni, ki jih otrok preživi v družini (Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih, 2003, 82. člen).

Pravica do dodatka za nego otroka traja za obdobje, ko se otroku zagotavlja posebno varstvo zaradi zdravstvenih razlogov oziroma do 18. leta starosti, potem pa v šolanja do njegovega končanja, vendar največ do dopolnjenega 26. leta.

Tabela 13: Povprečno mesečno število otrok, za katere so starši upravičeni do dodatka za nego otroka ter izplačana sredstva v ta namen po posameznih letih

	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Povprečno mesečno število otrok	4424	4731	4963	5219	5263	5325
Izplačana sredstva (v mio SIT)	641	723	829	1175	1398	1411

Vir: Statistični letopis Republike Slovenije 2005, str. 205.

3.2. Nematerialne pravice

3.2.1. Pravica do starševskega dopusta

Starševski dopust zajema različne vrste dopusta, vsem pa je skupno, da je to pravica do odsotnosti z dela zaradi poroda oziroma nege in varstva otroka tiste osebe, ki otroka dejansko neguje in varuje.

Vrste starševskega dopusta so:

- porodniški dopust,
- očetovski dopust,
- dopust za nego in varstvo otroka,

d) posvojiteljski dopust.

a) porodniški dopust

Porodniški dopust je dopust, ki je namenjen pripravi na porod ter negi in varstvu otroka takoj po njem. Pravico do njega ima mati otroka, pod določenimi pogoji pa tudi oče otroka ali druga oseba. Porodniški dopust traja 105 dni, mati pa ga mora nastopiti 28 dni pred predvidenim datumom poroda, ki ga določi ginekolog. Lahko se odloči tudi, da bo nastopila porodniški dopust 42 dni pred predvidenim datumom poroda, vendar mora vedeti, da je skupno trajanje porodniškega dopusta v vsakem primeru 105 dni (Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih, 2001, 19. člen).

Če mati ne nastopi porodniškega dopusta 28 oziroma 42 dni pred datumom poroda, neizrabljenega dela ne more izrabiti po otrokovem rojstvu, razen če je porod nastopil pred predvidenim datumom. Če mati na dan poroda še ni nastopila porodniškega dopusta, ga nastopi z dnem rojstva otroka (Pravilnik o postopkih za uveljavljanje pravic iz zavarovanja za starševsko varstvo, 2003, 11. člen).

Oče ali druga oseba lahko uveljavlja pravico do porodniškega dopusta, če mati otroka umre, zapusti otroka ali če je po mnenju pristojnega zdravnika trajno oziroma začasno nesposobna za delo. Če je mati mlajša od 18 let in ima status vajenke, učenke, dijakinje oziroma študentke, lahko z njenim soglasjem uveljavlja pravico do porodniškega dopusta oče otroka ali eden od starih staršev (Pravilnik o postopkih za uveljavljanje pravic iz zavarovanja za starševsko varstvo, 2003, 15. in 16. člen).

Oče ali druga oseba ima pravico do porodniškega dopusta v obsegu 77 dni (105 dni minus 28 dni). Dopust je skrajšan še za toliko dni, kolikor je otrok star, ko oče ali druga oseba nastopi porodniški dopust (Pravilnik o postopkih za uveljavljanje pravic iz zavarovanja za starševsko varstvo, 2003, 13. člen).

Koraki za uveljavljanje porodniškega dopusta:

- 1) Potrebno je potrdilo o predvidenem datumu poroda, ki ga izda ginekolog.
- 2) Šestdeset dni pred predvidenim datumom poroda se je potrebno oglasiti na centru za socialno delo, kjer se izpolni obrazce za uveljavljanje pravice do porodniškega dopusta ter seznaniti o nadaljnjih postopkih in pravicah v zvezi z zavarovanjem za starševsko varstvo.
- 3) Najkasneje 30 dni pred predvidenim nastopom porodniškega dopusta se je treba z potrdilom od ginekologa oglasiti pri delodajalcu. Samostojni podjetnik pa mora obvestiti pristojni organ za registracijo samostojne dejavnosti v 15 dneh po priznanju pravice.
- 4) Če se otrok rodi pred predvidenim datumom poroda in delodajalec še ni obveščen o izrabi porodniškega dopusta, je to potrebno storiti v treh dneh po rojstvu otroka.

- 5) Če oče ali druga oseba uveljavlja pravico do porodniškega dopusta, mora obvestiti delodajalca najkasneje v roku treh dni od nastopa razloga za izrabo porodniškega dopusta.
- 6) Če bodoča mati sklepa delovno razmerje 58 dni ali manj pred predvidenim datumom poroda, mora delodajalca obvestiti o nastopu porodniškega dopusta ob sklenitvi delovnega razmerja (Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih, 2003, 22. člen).

b) očetovski dopust

Očetovski dopust je namenjen očetu, da bi že v najnežnejši dobi otroka skupaj z mamico sodeloval pri njegovi negi in varstvu. Petnajst dni naj bi ga oče koristil med porodniškim dopustom matere, preostalih 75 dni (od 1.1.2005) pa do osmega leta starosti otroka (Pravilnik o postopkih za uveljavljanje pravic iz zavarovanja za starševsko varstvo, 2003, 19. člen). Ta pravica je začela veljati postopno, in sicer: s 1.1.2003 – 15 dni, s 1.1.2004 – 45 dni in s 1.1.2005 – 90 dni.

Za 15 dni očetovskega dopusta, če jih izrabi med porodniškim dopustom matere, mu država zagotavlja 100-odstotno nadomestilo plače, za preostale dni do otrokovega osmega leta starosti pa mu država zagotavlja plačilo prispevkov za socialno varnost od minimalne plače.

Oče ima torej pravico do očetovskega dopusta v trajanju 90 koledarskih dni. Ta pravica je samo njegova in je ne more prenesti na drugo osebo. Petnajst dni očetovskega dopusta mora izkoristiti med porodniškim dopustom matere, sicer pravice ne bo mogel izkoristiti. Preostalih 75 dni lahko oče koristi med porodniškim dopustom matere, med dopustom za nego in varstvo otroka ali do otrokovega 8. leta starosti.

c) dopust za nego in varstvo otroka

Dopust za nego in varstvo otroka upravičenke oziroma upravičenci nastopijo po poteku porodniškega dopusta in je namenjen nadaljnji negi in varstvu otroka (Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih, 2003, 26. člen). To pravico lahko uveljavlja eden od staršev otroka, oba starša, pod določenimi pogoji pa tudi stari starši oziroma druga oseba. Če pravico do dopusta za nego in varstvo otroka za istega otroka uveljavljata oba, mati in oče, morata skleniti pisni dogovor, v katerem natančno določita obdobje in način izrabe dopusta, in sicer 30 dni pred pretekom porodniškega dopusta. Dogovor predložita centru za socialno delo in z njim seznanita delodajalca. To pravico lahko uveljavljata izmenično v primeru delne odsotnosti z dela, kar pomeni, da delata vsak na primer po štiri ure. Lahko pa polovico dopusta za nego in varstvo otroka koristi mati, drugo polovico pa oče.

Izjemoma sta lahko oba starša istočasno z otrokom oziroma otroki doma v primerih daljšega dopusta zaradi dveh ali več hkrati živorojenih otrok, otroka, ki potrebuje posebno nego in varstvo, in rojstva otroka v družini, kjer starši že ob njegovem rojstvu varujejo in vzgajajo najmanj dva otroka do starosti osem let. Skupno trajanje dopusta ne more biti daljše od pravice do podaljšanega dopusta (Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih, 2003, 31. člen).

Pravico do dopusta za nego in varstvo otroka lahko v soglasju z materjo uveljavlja tudi eden od starih staršev, če te pravice ne uveljavlja oče ter je mati otroka mlajša od 18 let in ima status vajenke, učenke, dijakinje oziroma študentke (Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih, 2003, 34. člen). V tem primeru je dopust enako dolg, kot to velja za mati ali očeta, vendar je zmanjšan za toliko dni, kot sta ga mati ali oče otroka že izrabila.

Dopust za nego in varstvo otroka traja praviloma 260 dni in se lahko podaljša v naslednjih primerih: (Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih, 2003, 26. člen):

- če mati rodi dvojčke, se dopust podaljša za 90 dni;
- če mati rodi več hkrati živorojenih otrok, se za vsakega nadaljnjega otroka podaljša dopust za 90 dni;
- če mati rodi nedonošenčka, se dopust podaljša za toliko dni, kot je bila nosečnost krajša od 260 dni;
- če mati rodi otroka, ki potrebuje posebno nego in varstvo, se dopust podaljša za dodatnih 90 dni (na podlagi mnenja zdravniške komisije Pediatrične klinike v Ljubljani); ta pravica se lahko uveljavlja do otrokovih 18 mesecev starosti;
- če starši doma že varujeta najmanj dva otroka v starosti do osem let, se dopust podaljša za 30 dni, za tri otroke za 60 dni ter za štiri ali več otrok za 90 dni.

Zgoraj naštetе pravice se seštevajo. Torej: če mati rodi dvojčke in doma že varuje tri otroke, bo njen dopust daljši za 150 dni. Del dopusta (največ 75 dni) za nego in varstvo otroka lahko starši tudi prenesejo in izrabijo do osmega leta starosti.

d) posvojiteljski dopust

Posvojiteljski dopust je namenjen enemu ali obema posvojiteljema, z namenom, da se lahko posvojitelj oziroma posvojitelja in otrok takoj po posvojitvi v celoti posvetijo eden drugemu. Če je otrok ob posvojitvi star od enega do štirih let, traja posvojiteljski dopust 150 dni, če pa je star od štirih do desetih let, je dopust dolg 120 dni (Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih, 2003, 35. člen).

Posvojitelj nima pravice do posvojiteljskega dopusta:

- če je posvojitelj za tega otroka že uveljavil pravico do porodniškega dopusta, očetovskega dopusta oziroma dopusta za nego in varstvo otroka;

- če je posvojitelj izrabil pravico do dopusta za nego in varstvo otroka, ki je bila krajša od 150 ali 120 dni, mu pripada razlika do polnega posvojiteljskega dopusta;
- pravice do posvojiteljskega dopusta nima tisti, ki posvoji otroka svojega zakonca.

Posvojiteljski dopust lahko izrabi eden od staršev ali oba hkrati, pri čemer skupno trajanje dopusta ne sme presegati 150 oziroma 120 dni (Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih, 2003, 36. člen).

4. Primerjava z drugimi evropskimi državami

Ureditev porodniškega, starševskega (dopust za nego in varstvo otroka) in očetovskega dopusta, nadomestilo plač v državah Evropske unije (Vir: Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve, direktorat za družino) ter nekateri konkretni podatki o otroških dodatkih, pomoči ob rojstvu otroka, dodatku za veliko družino.

Švedska

Posebna značilnost švedskega sistema je njegova gibkost. Porodniški in starševski dopust skupaj trajata 364 dni. Vsak od staršev ima neprenosljivo pravico do 30 dni, preostale 304 dneve se individualno razdeli po dogovoru med starši. Mati in oče ne moreta biti odsotna z dela hkrati. Starševski dopust v dolžini 360 dni je možno izkoristiti do otrokovega osmega rojstnega dne. Do te otrokove starosti je možno izkoristiti krajši delovni čas. Pomembna je tudi pravica do odsotnosti z dela do vključno 18 mesecev otrokove starosti. Denarno nadomestilo je določeno za 60 dni v višini 90 odstotkov plače (30 dni za mater in 30 dni za očeta), za preostale 304 dneve pa znaša 80 odstotkov plače. Nezaposleni starši dobijo poseben prejemek v višini dnevnega minimuma.

Na Švedskem je sistem otroških dodatkov davčno financiran in sestavljen iz dveh delov (Basic principles, 2005), otroškega dodatka in dodatka za veliko družino. Mati za otroka dobi 104 evre otroškega dodatka mesečno do otrokove starosti 16 let. Imajo tudi dodatek za več otrok, ki znaša za tretjega otroka 28 evrov, za četrtega 83 evrov, za petega in vsakega naslednjega 104 evre mesečno (Monthly amounts, 2005). V primeru posvojitve otroka dobi družina 4.375 evrov (Birth and adoption grants, 2005).

Italija

Matere lahko izkoristijo 147 dni materinskega dopusta, od tega 56 dni pred porodom. Dokler otrok ne doseže starosti treh let, so lahko odsotne z dela vsakokrat, ko otrok zboli. Matere so poleg porodniškega dopusta na svojo željo lahko odsotne z dela še dodatnih 182 dni. Ta dopust lahko v dogovoru z materjo izkoristi tudi oče, kadarkoli do otrokovega

prvega rojstnega dne. V tem času prejemata 30 odstotkov nadomestila plače. Javni delavci imajo pravico do dodatnega leta neplačanega starševskega dopusta z zagotovljeno vrnitvijo na delovno mesto.

Otroški dodatek v Italiji je odvisen od števila otrok in dohodka družine (Monthly amounts, 2005). Izplačuje se do otrokovega 18. leta, pri težki invalidnosti ali prizadetosti ni omejitev pri izplačevanju (Age limit, 2005). Državna pomoč za družine s tremi otroci ali za posvojenega otroka je 775 evrov na otroka (Birth and adoption grants, 2005).

Nemčija

Starševski dopust (dopust za nego in varstvo otroka) traja do tretjega leta. V tem obdobju se lahko starši trikrat zamenjajo. O načrtu izkoriščanja dopusta morata mati in oče obvestiti delodajalca. Dopust se lahko izkoristi tudi tako, da eden od staršev dela 19 ur na teden. Med dopustom so starši zavarovani za primer bolezni in brezposelnosti, teče pa jim tudi pokojninska doba. Starševski dopust ni plačan, vendar eden od staršev prejema državne prejemke najmanj šest mesecev od dneva rojstva. V prvih šestih mesecih je znesek fiksni, pozneje pa je odvisen od dohodkov družine, tako da starši pri določeni višini dohodkov to pravico izgubijo. Pravica se lahko uveljavlja hkrati za več otrok. Dajatev se ne upošteva pri ugotavljanju upravičenosti do različnih socialnih pomoči, ni pa je mogoče prejemati hkrati z nadomestili za primer brezposelnosti.

Otroški dodatki se izplačujejo do 18. leta. Možno je podaljšanje do 21. leta za brezposelne otroke. Če se otrok poklicno izobražuje, študira, mu otroški dodatek pripada do 27. leta. Prizadetim in invalidnim se otroški dodatek izplačuje neomejeno, pogoj pa je, da je oseba zbolela pred 27. letom (Age limit, 2005). Višine otroških dodatkov so za prvega, drugega in tretjega otroka 154 evrov na mesec, za vsakega naslednjega otroka pa 179 evrov (Monthly amounts, 2005). Nadomestilo za nego in varstvo otroka je 300 evrov mesečno do drugega leta starosti otroka ali 450 evrov do prvega leta (Amounts of benefits, 2005).

Avstrija

Starševski dopust je možno vzeti do drugega leta starosti otroka. Od njega pripada šest neprenosljivih mesecev samo materi. Medtem prejemata mati ali oče pavšalno nadomestilo na podlagi zavarovanja za primer brezposelnosti. Možno je, da sta s skrajšanim delovnim časom hkrati zaposlena oba, tako da vsak prejema polovico porodniškega nadomestila.

Otroški dodatek prejemajo upravičenci do 18. oziroma do 26. leta, če se poklicno izobražujejo ali študirajo. Obstaja omejitev za otroke nad 18. letom, ki niso upravičeni do otroškega dodatka, če njihov lastni dohodek preseže vrednost 8.725 evrov na leto (Age limit, 2005). Otroški dodatek znaša 105,40 evra na mesec. Ko je otrok star več kot 3 leta, lahko dodatek naraste na 112,70 evra mesečno. Otroku, starejšemu od deset let, pripada

130,90 evra na mesec, tistemu, ki je starejši od 19 let, pa 152,70 evra (Monthly amounts, 2005).

Francija

V Franciji je bil pri oblikovanju družinske politike najprej v ospredju socialni razlog: omiliti izpad dohodka potem, ko je mati prekinila zaposlitev. Leta 1986 pa je prevladal demografski razlog: spodbuditi rojstvo tretjega otroka. Starševski dopust lahko starši izkoristijo do otrokovega tretjega rojstnega dne, toda do denarnega nadomestila so upravičeni samo za drugega in nadaljnjega otroka (če ga sami vzgajajo doma). Med dopustom je nadomestilo pavšalno in delno odvisno od dohodkov. Očetovski dopust traja tri dni. Vsak delavec (oče ali mati), redno zaposlen več kot leto dni, lahko prosi za neplačano delno ali polno odsotnost z dela za obdobje enega leta, kar se lahko ponovi dvakrat. Delodajalec lahko prošnjo zavrne, in sicer če je število vseh zaposlenih manjše kot 100.

Otroški dodatek se izplačuje do 20. leta starosti. Obstaja pa pogoj, da dohodek ne sme preseči 55 odstotkov minimalne plače (Age limit, 2005). Otroški dodatek za dva otroka znaša 113,15 evra, za vsakega nadaljnega pa 144,97 evra. Iz tega izhaja, da za enega otroka družine ne dobijo otroškega dodatka, kar pomeni, da želi država tako priti do večjega števila otrok v družini (Monthly amounts, 2005). Dodatek se spreminja s starostjo otroka; za otroka od 11 do 16 let dobi upravičenec dodatno 31,82 evra, za otroka nad 16. letom pa 56,57 evra (Variation with age, 2005).

Velika Britanija in Wales

Britanska zakonodaja ne določa nobenih očetovskih pravic, določa pa tri materinske: pravico do materinskega plačila, do vrnitve na delo po rojstvu otroka in plačan dopust po porodu. Otroški dodatek za najstarejšega otroka je 105 evrov, za vsakega nadaljnega pa 70 evrov (Monthly amounts, 2005). Pravico do otroškega dodatka imajo vsi otroci do 16. leta, do 19. leta pa le tisti, ki se šolajo (Age limit, 2005). Pomoč ob rojstvu znaša 767 evrov tako za pričakajočega otroka kot tudi posvojenega (Birth and adoption grants, 2005).

Belgija

Mati ali oče, zaposlena v javnem sektorju, lahko v letu otrokovega rojstva izkoristita trimesečni neplačani dopust, ki pa se pri socialnem zavarovanju obravnava kot čas zaposlitve. Poleg tega imajo starši, ki so javni uslužbenci ali zaposleni v večjih podjetjih, možnost prekiniti zaposlitev v skupnem trajanju do pet let, in sicer od treh do 12 mesecev največ petkrat v vsej delovni dobi. To možnost matere pogosto izkoristijo za podaljšanje porodniškega dopusta. V tem primeru je dovoljeno hkrati vzeti največ 84 dni dopusta. Medtem je nadomestilo pavšalno ter odvisno od števila in starosti otrok, plačuje pa se iz

zavarovanja za primer brezposelnosti, ker se med delavčevo odsotnostjo na njegovo delovno mesto razporedi brezposlena oseba. Razlogi za ta ukrep nimajo nikakršne izvirne povezave z družinsko politiko, temveč so predvsem ukrep politike zaposlovanja. Zaposleni v javnem sektorju imajo možnost (s privoljenjem nadrejenega) izkoristiti do 45 dni neplačanega dopusta zaradi družinskih obveznosti na leto, poleg tega pa še pravico pet let delati s skrajšanim delovnim časom.

Otroški dodatek se dodeljuje na podlagi vrstnega reda rojstva otroka. Upravičenec dobi za prvega otroka 72,61 evra na mesec, za drugega otroka 134,35 evra, za tretjega in vsakega nadaljnjega pa 200,59 evra (Monthly amounts, 2005). Otroški dodatek se normalno izplačuje do dopolnjenega 18. leta starosti. Če se otrok poklicno izobražuje ali študira, se mu transfer izplačuje do 25. leta (Age limit, 2005). Pomoč ob rojstvu za prvega otroka znaša 983,68 evra, za drugega in vsakega naslednjega pa 740,10 evra, za posvojenega pa 983,68 evra (Birth and adoption grants, 2005).

Nizozemska

Starši lahko vzamejo po 182 dni neprekinjenega starševskega dopusta, če delajo najmanj 20 ur na teden. Višina nadomestila je za javne uslužbence 75 odstotkov plače, za preostale pa je dopust neplačan. Očetovski dopust traja šest mesecev, če dela oče najmanj 20 ur na teden.

Otrok je upravičen do otroškega dodatka do 17. leta (Age limit, 2005). Mesečni znesek otroškega dodatka po 1.1.1995 znaša za otroka, starega manj kot 6 let, 58,11 evra, za otroka med šestim in enajstim letom 70,57 evra, za otroka med 12. in 17. letom pa 82,02 evra. Otroci, rojeni pred 1.1.1995, ki so po 1.10.1994 dopolnili od 6 do 12 let, so upravičeni do 85 odstotkov osnovnega zneska. Za skupino od 12 do 17 let so otroški dodatki za enega otroka 82,02 evra, za dva otroka 93,78 evra, za tri otroke 97,36 evra, za štiri otroke 105,25 evra, za pet otrok 109,98 evra, za šest otrok 113,13 evra (Monthly amounts, 2005).

Luksemburg

Starševski dopust je mogoče izkoristiti do otrokovega drugega rojstnega dne in ob tem dobivati pavšalno nadomestilo, do katerega so upravičeni vsi starši. Eden od staršev, ki ni zaposlen ali pa je zaposlen s polovičnim delovnim časom, lahko prejema pavšalno nadomestilo za varstvo in vzgojo otroka. Pravica traja do otrokovega drugega rojstnega dne, če so v družini trije ali več otrok ali prizadeti otrok, pa do četrtega rojstnega dne.

Otroški dodatek pripada otrokom do 18. leta, v primeru poklicnega izobraževanja in študija pa se izplačuje do 27. leta. Za prvega otroka znaša 172,36 evra, za dva otroka 409,28 evra, za tri 745,44 evra, za vsakega naslednjega pa 335,99 evra na mesec (Monthly amount,

2005). V tej državi obstajajo tudi dodatki glede na starost; za otroke od šestega do dvanajstega let znaša dodatek 15,02 evra, za otroke nad 12 let pa 45,06 evra (Variation with age, 2005).

Španija

Materinski dopust traja 112 dni (če se hkrati rodi več otrok 126 dni), od tega 70 dni pred porodom. Od tega dopusta lahko oče izkoristi 28 dni. Nadomestilo plače je 100- odstotno z opredeljeno zgornjo mejo, mati pa ga prejema pod pogojem, da je plačevala socialnovarstvene prispevke vsaj 180 dni pred porodom. Po 112 dneh se lahko mati ali oče prostovoljno odločita za neplačan starševski dopust, dokler otrok ni star tri leta, kar je iz finančnih razlogov sprejemljivo le za manjši del družin. Očetje so dobili možnost za starševski dopust leta 1989.

Otroški dodatek se izplačuje do 18. leta starosti (Age limit, 2005), ko so otroci upravičeni do 24,25 evra dodatka na mesec, če pa so invalidi ali prizadeti, pa do 48,47 evra. Če je otrok star več kot 18 let in je najmanj 65-odstotni invalid, se mu izplača 260,79 evra na mesec, če je najmanj 75-odstotni invalid, pa mu pripada 381,19 evra otroškega dodatka mesečno (Monthly amounts, 2005). Za tretjega in vsakega naslednjega otroka se dobi pomoč ob rojstvu, in sicer 450,76 evra (Birth and adoption grants, 2005).

Portugalska

Porodniški dopust traja 90 dni, od tega pripada 14 dni izključno materi, preostale dneve pa lahko koristita ali mati ali oče. Nadomestilo znaša 100 odstotkov plače. Plačanega starševskega dopusta ni, toda oče ali mati lahko prenehata delati za dobo šest do 24 mesecev brez nadomestila plače. Ta čas se šteje v pokojninsko dobo in starša sta socialno zavarovana.

Otroški dodatek se izplačuje do 16. leta, če otrok študira in se poklicno izobražuje, se mu dodatek izplačuje do 24. leta. Če je otrok težek invalid ali je prizadet, se mu izplačevanje dodatka lahko podaljša do tri leta (Age limit, 2005). Dohodkovna skupina, v katero se posameznik lahko uvrsti, je odvisna od državne minimalne plače. V tej državi določajo otroški dodatek na podlagi štirih dohodkovnih skupin (Monthly amounts, 2005):

- 1. skupina: družinski prejemki, ki so enaki ali manjši od 1,5-kratnika minimalne plače;
- 2. skupina: družinski prejemki med 1,5- in 4-kratnikom minimalne plače;
- 3. skupina: družinski prejemki med 4 in 8-kratnikom minimalne plače;
- 4. skupina: družinski prejemki nad 8-kratnikom minimalne plače.

Znotraj teh skupin obstajata dve starostni skupini, in sicer: otroci, stari 12 mesecev ali manj, in otroci s starostjo nad 12 mesecev.

Grčija

Materinski dopust traja 98 dni, od tega 49 dni pred porodom. V tem času mati prejema 100-odstotno nadomestilo plače. Poleg tega lahko mati in oče izkoristita vsak po 91 dni starševskega dopusta, ki ni plačan in je hkrati omejen le na javne uslužbenke in zaposlene v večjih podjetjih. Ta dopust lahko starša izkoristita do otrokove starosti 2,5 leta. Ob ločitvi ali razvezi lahko starš, ki skrbi za otroka, podaljša dopust do skupnega trajanja pol leta. Enako pravico ima mati samohranilka.

V Grčiji so otroški dodatki pravica zaposlenih staršev (Field of application, 2005). Starost, do katere se otroški dodatek izplačuje, je 18 let. Lahko se izplačuje do 22. leta, če otrok študira. Otroški dodatek za prvega otroka znaša 5,87 evra na mesec, za dva otroka znaša 18 evrov, za tri 40 evrov, za štiri 48 evrov, za vsakega nadaljnjega otroka pa so družine dobile 8,07 evra na mesec (Monthly amounts, 2005).

Finska

Materinski dopust traja 105, starševski pa 161 dni. Oba sta plačana kot bolniška odsotnost, torej približno v višini dveh tretjin plače. Potem imajo starši možnost izkoristiti dopust za vzgojo otroka, dokler ta ni star tri leta. Medtem prejemajo pavšalno nadomestilo (del nadomestila je odvisen od dohodka). Če starši v tem času delajo do 30 ur na teden, prejemajo četrtno osnovnega nadomestila.

Otroški dodatki se dodeljujejo na podlagi vrstnega reda rojstva otroka, in sicer dobi upravičenec mesečno za prvega otroka 90 evrov, za drugega otroka 110,50 evra, za tretjega otroka 131,00 evra, za četrtega otroka 151,50 evra, za petega in vsakega nadaljnjega pa 172 evrov. Znesek otroškega dodatka za vsakega otroka, ki živi v enostarševski družini je višji za 33,60 evra na mesec (Monthly amounts, 2005). Mati lahko izbira med paketom za novorojenčka ali vzame denarno protivrednost paketa, ki je 140 evrov (Birth and adoption grants, 2005).

Danska

Leta 1995 so uvedli zakonsko pravico staršev do dopusta v trajanju od 91 do 364 dni za varstvo vsakega otroka, ki ga lahko izkoristijo do osmega leta otrokove starosti, lahko tudi mati in oče hkrati. Dopust je plačan, in sicer 70 dni starševskega dopusta enako kot v obdobju materinskega dopusta, preostalo pa v višini 60 odstotkov maksimalnega nadomestila za primer brezposelnosti. Sredstva za plačilo nadomestil se zagotavljajo iz državnega proračuna.

Do otroškega dodatka na Danskem so upravičeni vsi otroci do 18. leta starosti (Age limit, 2005). Otroški dodatki so razdeljeni po starosti posameznega otroka v tri kategorije, do

tretjega leta pripada upravičencem 145 evrov na mesec za posameznega otroka, od treh do sedem let starosti so upravičeni do 131 evrov, 103 evre pa dobivajo za posameznega otroka med sedmim in 18. letom (Monthly amounts, 2005). Pomoč ob rojstvu otroka znaša 75 evrov mesečno do otrokovega sedmega leta starosti (Birth and adoption grants, 2005).

5. Varstvo starševstva

Materinstvo ter otroci sta tako pomembni ter občutljivi družbeni vrednoti, da potrebujeta posebno zakonsko varstvo. Slednje je mogoče na različnih področjih in v različnih oblikah, med katerimi prav gotovo eno pomembnejših predstavlja varstvo materinstva ter delavcev, ki skrbijo za otroke, na delovnem mestu oziroma v okviru delovnega razmerja. Delavke v delovnem razmerju imajo pravico do posebnega varstva med nosečnostjo, porodom in v zvezi z materinstvom. Varstvo je potrebno med nosečnostjo, pred in po porodu oziroma v najzgodnejšem obdobju življenja otroka in je urejeno v Zakonu o delovnih razmerjih (2002). V primeru spora v zvezi z uveljavljanjem varstva materinstva se dokazno breme nalaga delodajalcu. Ta mora delavcem omogočiti lažje usklajevanje družinskih in poklicnih obveznosti.

Delodajalca, ki ne ravna po predpisih o sklenitvi pogodbe o zaposlitvi in odpovedi pogodbe o zaposlitvi, o plači in nadomestilih plače, delovnem času, odmoru, počitku, letnem dopustu ali odsotnosti z dela, varstvu žensk, prepovedi nadurnega in nočnega dela in tako delavca prikrajša za pravico, ki mu pripada, ali mu jo omeji, se kaznuje z denarno kaznijo ali z zaporom do enega leta (Kazenski zakonik, 2004, 205. člen).

Nosečnost je normalen del življenja in ni bolezen. Veliko žensk med nosečnostjo dela in nekatere se vrnejo na delo, ko še dojijo. Ker torej obstajajo določene obremenitve in škodljivosti na delovnem mestu, ki lahko ogrozijo zdravje noseče ženske in/ali njenega otroka, je treba te delavke posebej zavarovati.

5.1. Varstvo podatkov v zvezi z nosečnostjo

Novi zakon izrecno določa varstvo podatkov v zvezi z nosečnostjo, tako da v času trajanja delovnega razmerja delodajalcu prepoveduje zahtevanje ali iskanje kakršnihkoli podatkov o nosečnosti delavke, razen če to dovoli sama zaradi uveljavljanja pravic med nosečnostjo (Zakon o delovnih razmerjih, 2002, 188. člen).

5.2. Prepoved opravljanja del v času nosečnosti in v času dojenja

Poleg delavk med nosečnostjo so zavarovane tudi delavke med dojenjem otrok. V teh dveh obdobjih delavka ne sme opravljati del, ki bi lahko ogrozila njeno zdravje ali zdravje otroka zaradi izpostavljenosti dejavnikom tveganja ali delovnim pogojem, določenim z izvršilnim predpisom, ki ga izda minister za delo, družino in socialne zadeve v soglasju z ministrom za zdravje.

Če delavka med nosečnostjo in dojenjem otroka opravljala delo, pri katerem bo izpostavljena dejavnikom tveganja, postopkom in delovnim pogojem, določenim z že navedenim izvršilnim predpisom, mora delodajalec, če iz ocene tveganja izhajala nevarnost za zdravje delavke in njenega otroka, sprejeti ustrezne ukrepe z začasno prilagoditvijo pogojev dela ali prilagoditvijo delovnega časa.

Če se z začasno prilagoditvijo pogojev dela ali prilagoditvijo delovnega časa vseeno ne bo možno izogniti nevarnosti za zdravje delavke ali njenega otroka, je delodajalec dolžan zagotoviti opravljanje drugega ustreznega dela in plačo, kot da bi delavka opravljala svoje delo, če je to za delavko ugodneje. Če delodajalec ne zagotovi delavki ustreznega dela, ji mora v času, ko je ta odsotna z dela, zagotoviti nadomestilo plače (Zakon o delovnih razmerjih, 2002, 189. člen).

Delodajalci bi morali nosečim delavkam, če je delovno mesto tvegano za njihovo ali otrokovo zdravje, zagotoviti lažje delovno mesto. Če pa ga v podjetju nimajo, bi jim morali plačati stodontno nadomestilo plače in jih poslati domov. Vendar se v praksi tega zakona ne drži skoraj nihče, saj se delavk ponavadi znebijo tako, da jih pošljejo h ginekologom, pa naj jim ti zagotovijo daljšo bolniško, ki jo plačamo vsi, čeprav je nosečnica zdrava. Zakaj bi torej nosečnicam plačevalo podjetje, če jim lahko država (Černoga Meta, 2004, str. 5).

V ta problem bi moralo poseči ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve ter najti mehanizem, s katerim bi pritisnilo na delodajalce, da prevzamejo svoj delež odgovornosti, ne da tako rešujejo obstoj in finance svojega podjetja. Finančno breme tako preložijo na državo oziroma zavod za zdravstveno zavarovanje, ki po drugi strani spet s prstom kaže na vse večje število bolniških dopustov pri nosečih delavkah.

5.3. Varstvo v zvezi z nočnim in nadurnim delom

V času nosečnosti in še eno leto po porodu oziroma ves čas dojenja otroka Zakon o delovnih razmerjih (2002) delavkam zagotavlja varstvo v zvezi z nočnim in nadurnim delom, saj ga v tem času, če bo iz ocene tveganja zaradi takega dela izhajala nevarnost za zdravje delavke ali zdravje njenega otroka, ne bo smela opravljati. Varstvo v zvezi z

nočnim in nadurnim delom zakon zagotavlja tudi delavcu oziroma delavki, ki neguje otroka starega do treh let, in enemu od delavcev – staršev, ki ima otroka, mlajšega od sedem let, ali hudo bolnega otroka, otroka s telesno ali duševno prizadetostjo ter živi sam z njim in skrbi za njegovo vzgojo in varstvo. Navedenim delavcem oziroma delavkam se opravljanje nadurnega dela ali dela ponoči lahko naloži le po njihovem predhodnem pisnem soglasju.

Če bo želela ženska ohraniti delovno mesto, bo v veliko primerih najbrž morala na nočno delo (razen prvo leto po porodu, ko ji delodajalec mora omogočiti porodniški dopust ter dopust za nego in varstvo otroka) kljub majhnemu otroku in celo v nosečnosti pristati. Zakon namreč izrecno ne prepoveduje nočnega dela niti nosečnicam niti mladim materam ali samohranilkam (Zupanič Milena, 2003, str. 3).

5.4. Starševski dopust in nadomestilo plače

Glede na to, da sem starševski dopust ter nadomestilo plače v času njegove izrabe že predstavila, naj na tem mestu dodam le še to, da je obveznost delodajalca, da zagotavlja pravico do odsotnosti z dela ali krajšega delovnega časa zaradi izrabe starševskega dopusta. V tem času ima delavec v skladu z Zakonom o starševskem varstvu in družinskih prejemkih pravico do nadomestila plače.

5.5. Pravice doječe matere

Doječa mati, ki dela z polnim delovnim časom, ima pravico do odmora za dojenje med delovnim časom, ki traja najmanj eno uro dnevno (Zakon o delovnih razmerjih, 2002, 193. člen). Da bi ženska med delovnim časom hitela domov k otroku, ga podojila in potem tekla nazaj v službo, ni ravno praktično. Sprašujem se, če je tak zakon sploh smiseln. Pravico do ure za dojenje si predstavljamo zgolj kot dojenje v obliki fizičnega stika z otrokom. Ura za dojenje pa lahko pomeni tudi to, da ima ženska možnost, da si med delovnim časom izčrpa mleko in ga nekje shrani, tako da bo imel otrok kasneje njeno mleko na razpolago.

V Pravilniku o zahtevah za zagotavljanje varnosti in zdravja delavcev na delovnih mestih (1999) 75. člen pravi, da mora delodajalec nosečim in doječim materam med odmori zagotoviti primeren prostor z ležišči, kjer se lahko spočijejo. Sobe z ležišči morajo imeti na razpolago tudi med delovnim časom, če to narekujejo zdravstveni razlogi.

5.6. Varstvo pred prenehanjem pogodbe o zaposlitvi

Staršem zakon zagotavlja še posebno varstvo pred odpovedjo pogodbe o zaposlitvi. Delodajalec ne bo smel delavki odpovedati pogodbe o zaposlitvi oziroma ji delovno razmerje zaradi odpovedi delodajalca ne sme prenehati med nosečnostjo, dojenjem ter v času izrabe starševskega dopusta v obliki polne odsotnosti z dela. Tudi če delodajalec ne bi vedel za delavkino nosečnost in bi ji izrekel odpoved, velja posebno varstvo pred odpovedjo, vendar mora delavka nosečnost dokazati s predložitvijo zdravniškega potrdila. Kljub navedenemu posebnemu varstvu pred odpovedjo lahko delodajalec odpove pogodbo o zaposlitvi in bo delavki delovno razmerje po predhodnem soglasju inšpektorata za delo prenehalo, če bodo podani razlogi za izredno odpoved ali v primeru uvedbe postopka za prenehanje delodajalca (Zakon o delovnih razmerjih, 2002, 115. člen).

Težave nastanejo, če je delavka zaposlena za določen čas. Če ženska s tako pogodbo zanosi, se ji ta ponavadi ne podaljša. Ženske opozarjajo, da že vnaprej vedo, da bodo izgubile službo, če se bodo odločile za otroka. Novi zakon o delovnih razmerjih je sicer vnesel varovalko – omejitev, kdaj in za koliko časa lahko delodajalec sklepa pogodbo za določen čas. To je bilo nujno, saj se je v preteklosti dogajalo, da so ženske delale za določen čas verižno, tudi pet, šest let, a ko so zanosile, so ostale brez službe.

Še vedno pa se zgodi, da mora delavka, preden jo (če je v letih »rodnosti«) sploh zaposlijo, podpisati tako imenovano bianko pogodbo, s katero jo lahko delodajalec hitro odslovi. Ko ženska zanosi, delodajalec že najde razlog, da delavke v podjetju ne potrebujejo več. Takšnih primerov menda ni malo, še posebno v manjših podjetjih. Delavka, če nima priče, na sodišču težko dokaže, da je bila odpuščena zaradi nosečnosti, saj je formalni razlog lahko nesposobnost, ukinitve delovnega mesta ali kaj drugega (Černoga, 2004, str. 3).

5.7. Letni dopust

Za vsakega otroka, ki še ni dopolnil 15 let, zakon delavcu oziroma delavki priznava pravico do enega dodatnega dneva letnega dopusta. Če neguje in varuje otroka s telesno ali duševno prizadetostjo, pa mu priznava pravico do najmanj treh dodatnih dni letnega dopusta (Zakon o delovnih razmerjih, 2002, 159. člen).

SKLEP

Starševstvo je v sodobni družbi postalo vse bolj odgovorna naloga in prav rastoča odgovornost deluje danes kot breme in ovira v odločanju za otroka. Potencialni starši

nosijo v svojih glavah seznam predpostavk in pogojev in ti naraščajo v nedogled; od zanesljivega delovnega mesta, urejenega stanovanja do zanesljivega varstva, mesta v vrtcu, izbire najboljše šole in dodatnih dejavnosti za otroka. Otroštvo postaja vse bolj projekt, ki potrebuje skrben nadzor, stalen nadzor razvojnih stopenj in vodenje.

Upadanje rodnosti pod raven enostavnega obnavljanja prebivalstva v Sloveniji je tesno povezano s spremenjenim načinom življenja ljudi: s spremenjeno organizacijo življenja v družini, spremenjeno družbeno vlogo ženske, spremenjenim odnosom do otrok in načrtovanja družine. Obstaja torej mnogo dejavnikov, ki vplivajo na rodnostno vedenje. To so raven splošne socialne varnosti, pridobitev in ohranitev delovnih mest žensk in mladih mater, pozitivne vrednote v življenju, modnost v številu otrok, rešitev stanovanjskega problema itd. Ker je trajal proces, ki je pripeljal do nizke rodnosti, kar dvesto let, bo potrebno kar nekaj desetletij, ko bodo vidni prvi rezultati ukrepov povečanja rodnosti.

Pravice iz naslova za zavarovanje za starševsko varstvo in pravice do družinskih prejemkov prispevajo k boljšemu življenju družine oziroma otrok. Iz diplomskega dela je mogoče razbrati, da so pravice slovenskih staršev kar dobro urejene. V Sloveniji je dolžina porodniškega dopusta eno leto, medtem ko je povprečje Evropske unije 16 tednov, na Švedskem celo samo sedem tednov. Višina povprečnega otroškega dodatka pa je v drugih evropskih državah dvakrat višja kot pri nas.

Zakonska ureditev s področja starševstva poudarja posebno varstvo delavk v zvezi z materinstvom. Delodajalec mora noseči delavki zagotoviti drugo delo, če bi ji lahko delo na njenem delovnem mestu škodovalo. Ob tem ji mora zagotoviti enako plačo, kot ji je pripadala na dosedanjem delovnem mestu, če bi bilo zanjo to ugodnejše. Posebno varstvo starševstva je zagotovljeno tudi v zvezi z nočnim in nadurnim delom ter odpovedjo pogodbe. Doječe matere imajo tudi pravico do odmora za dojenje.

LITERATURA

1. Boh Katja: Novi trendi v družinski politiki. Teorija in praksa, Ljubljana, 30(1993), str. 221–229.
2. Černoga Meta, Marolt Mojca: V postelji skupaj, uradno narazen.... Nedeljski dnevnik, Ljubljana, 27.03.2005, str. 2-3
3. Černič Istenič Majda: Proces oblikovanja družine v Sloveniji. Družboslovne razprave, Ljubljana, 14(1998), 27/28, str.157-170.
4. Černič Istenič Majda: Rodnost v Sloveniji. Ljubljana : Znanstveno in publicistično središče, 1994. 155 str.
5. Černoga Meta: Delodajalci nosečnice raje pošljejo na bolniško, namesto da bi jim poiskali lažje delo. Nedeljski dnevnik, Ljubljana, 05.12.2004, str. 4.
6. Espenshade Thomas J.: Investing in Children: New Estimates of Parental Expenditures. Washington D. C. : The Urban Institute Press, 1984. 124 str.
7. Kocmur Helena: Zaradi višjih otroških dodatkov in popusta pri vrtcu se spleča ločiti. Navidezno, seveda. Nedelo, Ljubljana, 14.03.2004, str. 2-3.
8. Kožuh – Novak Mateja et al.: Rodnostno vedenje Slovencev. Nacionalno poročilo. Ljubljana : Znanstvenoraziskovalni center, 1998. 128 str.
9. Kuhar Metka, Ule Mirjana: Mladi, družina, starševstvo. Ljubljana : Fakulteta za družbene vede, Center za socialno psihologijo, 2003. 156. str.
10. Ona, priloga Slovenskih novic: Sporočati želimo, naj ljudje živijo vrednote. Ljubljana, 25.10.2005, str. 14.
11. Palčič Damjan: Dejavniki odlaganja rojstev v starejša leta v Sloveniji. Diplomsko delo. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 2002. 47 str.
12. Pušenjak Dejan: Dete je žur. Delo, Ljubljana, 19.10.2002, str. 5.
13. Stropnik Nada: Ekonomski vidiki starševstva. Ljubljana : Znanstveno in publicistično središče, 1997. 236 str.
14. Volk Linda: Družina še vedno jedro družbe. Delo, Ljubljana, 09.06.2004, str. 4.

15. Zupanič Milena: Čedalje več žensk noče imeti otrok. Delo, Ljubljana, 15.10.2002, str. 3.
16. Zupanič Milena: Mlade matere ponoči le s soglasjem. Delo, Ljubljana, 24.02.2003, str. 3.
17. Zupanič Milena: Uspešne Evropejke se odločajo za otroke. Delo, Ljubljana, 10.01.2006, str. 2.
18. Zupanič Milena: Zakaj se odločamo za manj otrok?. Delo, Ljubljana, 05.01.2002, str. 5.
19. Žižek Katja: Pri starših živi vedno več mladih. Delo, Ljubljana, 31.08.2004, str. 5.
20. Žolnir Nevenka: Ukrepi za večjo rodnost. Delo, Ljubljana, 17.01.2002, str. 2.

VIRI

1. Age limit.
[URL: http://www.europa.eu.int/comm/employment_social/missoc/2003/missoc_205_en.html], 15.01.2005.
2. Ali je Slovenija ženskam in družini prijazna družba? SLS.
[URL: <http://www.sls.si/documents/szz/slovenija-prijazna-druzba.doc>], 26.03.2005.
3. Basic principles.
[URL: http://www.europa.eu.int/comm/employment_social/missoc/2003/missoc_201_en.html], 15.01.2005.
4. Boscarol: Davek na samsko življenje.
[URL: http://www.rtv slo.si/modload.php?&c_mod=rnews&op=sections&func=read&c_menu=...], 23.03.2005.
5. Družinska pobuda.
[URL: <http://www.druzinskapobuda.org/index.php?id=61&tipe=1>], 15.01.2005.

6. Družinski prejemki. Ljubljana : Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve, 2002.
7. Field of application: beneficiaries.
[URL: http://www.europa.eu.int/comm/employment_social/missoc/2003/missoc_202_en.html], 15.01.2005.
8. Interno gradivo Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve, 2005.
9. Interno gradivo Centra za socialno delo Šiška. [URL: <http://www.csd-lj-siska.si>], 22.03.2006.
10. Kazenski zakonik (Uradni list RS, št. 40/04).
11. Pravilnik o kriterijih za uveljavljanje pravic za otroke, ki potrebujejo posebno nego in varstvo (Uradni list RS, št. 29/02).
12. Pravilnik o postopkih za uveljavljanje pravic do družinskih prejemkov (Uradni list RS, št.116/03).
13. Pravilnik o postopkih za uveljavljanje pravic iz zavarovanja za starševsko varstvo (Uradni list RS, št. 104/03).
14. Pravilnik o zahtevah za zagotavljanje varnosti in zdravja delavcev na delovnih mestih (Uradni list RS, št. 56/99).
15. Program boja proti revščini in socialni izključenosti. Ljubljana : Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve, 19.1.2000. 153 str.
16. Socialna zaščita. Ljubljana : Statistične informacije, 12, 2005, 228, 15 str.
17. Statistični letopis Republike Slovenije 2005. Ljubljana : Statistični urad Republike Slovenije, 2005, str. 80-81 in 202 ter 205.
18. Usklajeni zneski družinskih prejemkov. [URL: <http://www.csd-lj-siska.si/splošno/sporočila.asp?ID=-1989675800>], 15.01.2005.
19. Ustava Republike Slovenije (Uradni list RS/I, št. 33/91).

20. Variation with age. Benefits.
[URL: http://www.europa.eu.int/comm/employment_social/missoc/2003/missoc_208_en.html], 15.01.2005.
21. Zakon o delovnih razmerjih (Uradni list RS, št. 42/2002).
22. Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih (Uradni list RS, št. 97/01, 76/03).
23. Zavarovanje za starševsko varstvo. Ljubljana : Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve, 2002.
24. Živorajeni otroci v Sloveniji.
[URL: <http://www.stat.si/novice-poglej.asp?ID=255>], 22.07.2005.

